

క ప క త్రా ర

[అయిదంకముల నాటకము]

△

నిర్మాత:

శ్రీ కె. సూర్యప్రకాశరావుగారు

రె. న. నూర్సు 1000 ప్రతులు

ప్రకాశకులు:

కాళహస్తి తమ్మారావు అండు సన్సు.

చిత్తూరు జిల్లా : : రాజమహేంద్రవరము.

కాశీగట్
రిజిస్టర్డ్

1947

మూల్యం
1 రూపాయి.

చటనానమేళనము.

పురుషులు.

ఉదయసేనుడు — మహారాజు

సమంతుడు — ఉదయసేనుని మంత్రి

ప్రతాపుడు — సేనాధిపతి

కూరసేనుడు — ఉదయసేనుని సోదరుడు

సులోచనుడు — ఉదయసేనమహారాజు సేవకుడు

రామిసెట్టి — కొత్తాలు

వీరచాలుడు

కూరపాలుడు

} కూరసేనుని మిత్రులు

కనకసేనుడు — ఉదయసేనుని కుమారుడు

మారడు — దొంగలనాయకుడు

పల్లివాడు — కమలను రక్షించినవాడు

విజయసింహమహారాజు — ఉదయసేనుని స్నేహితుడు

సుమంత్ర — విజయసింహుని మంత్రి

ముని — కనకసింహునికి హితోపదేశ మొనరించినవాడు

వీరసింగు — కమలను అడవిలో రక్షించినవాడు

శటుడు — విజయసింహుని ద్వారచాలకుడు

సువర్ణుడు — కనకసింహుని మంత్రి

నైద్యుడు — వీరసింగు కుమారుని బ్రతికించినవాడు

బాలుడు — వీరసింగుని కుమారుడు

స్త్రీలు

కమల — ఉదయసేనుని భార్య

సంజువాణి — కమల చెలికత్తె

తార — ఉదయసేనుని కుమార్తె

పుల్లి — పల్లివాని భార్య

కుముదాబాయి — వీరసింగు రెండవ భార్య

క ప క తా ర

ప్రథమాంకము

ప్రథమరంగము—కొలుపుకూటము

[జెర సత్తగా సింహాసనాసీనుడై ఉదయసేనమహారాజు,
ధీనుంతుడు, ప్రతాపుడు]

ఉదయ : — సచివోత్తమా ! నా మనోవ్యధయశంగు నవకా
ము గాను లభింపదు కాబోలు !

సీ. చతుర్థి పర్యంత ♦ సామ్రాజ్యమాయుండె ;

చతురంగబలమును ♦ సంతరిల్లె ;

నైదిరాజుల నాజి ♦ భంగ మొందించెడి

చేన కేదిధమైన ♦ చేటులేదు ;

సంక్రందనుని దివ్య ♦ సంపద హసించు

భోగభాగ్యంబులు ♦ పొలుపుమీఱు ;

సంతోషమునుగూర్చు ♦ సంతానమాకల్గె

అనుకూలవతియె య ♦ రాంగలక్షి

గీ. నాదు కనుసైగల జరించు ♦ నయవినయ వి

శారదులయిన సుగుణులు ♦ న్నారు మీగు ;

ఇన్నికల్లియు సక్కటా ! ♦ యేదను నాకు
క్రూరసేనుని కతన వి ♦ చార మొదవే.

ధీమం :—మహారాజా ! మీరు సోదరుని చర్యలను గర్హించి
హృదయమునఁ బరితపించుచున్నారని నే నెరుగుదు ; ఎలుమాఁక లా
తని జేరదీసి దుష్టప్రవర్తమునకు స్వస్థచెప్పమని చిలుకకఁ చెప్పినట్లు
చెప్పితి. కాని ప్రయోజన మావంతయు గానబడుటలేదు. నీకుల
గనజీవందులకు నన్నాతఁడు తన పరమశత్రువుగా భావించుచున్నాడు.

ఉదయ :—మంత్రినత్తమా ! నేనుమాత్రము చెడువర్తనము
మానుమని చెవినిల్లుగట్టుకొని పోరలేదా ? పోరితిని—పోరిచుంటిని—
పోరగలను కాని నీవు చెప్పినట్లు ప్రయోజనము మృగ్యమే.

గీ. ధర్మమార్గంబు దప్పక ♦ తనరుమనుచుః
భాపకార్యంబుననుజేయ ♦ వలదటంచు
నెంతచెప్పినవానికి ♦ సుంతయైన
జ్ఞాన ముదయింపదాయెను ♦ స్వాంతమందా.
(అపుడు క్రూరసేనుఁడు ప్రవేశము)

క్రూర :—(తనలో) వృద్ధభిక్షాకములు నా అన్నగారు సి
హాసన మలంకరించి మర్కటస్వరూపుడగు మహామంత్రిగా రేదియో
ముచ్చటించుచున్నారు. దున్నపోతువలెనున్నా సేనానిప్రతాపుఁడు
సాలోచనముగఁ గూర్చున్నాడు. ఇటు నేనించుకనేసాగి వీరి సంభా
షణ మాలకించెదఁగాక ! (చాటున నిలువఁబడియుండును)

ప్రతా :—దేవా ! ఎంతనిన్నఁగఁ దీసినను కుక్కతోకకుఁగల
వంకర పోదుగదా ! క్రూరుడగు క్రూరునిలోఁగల దుష్టస్వభావము
మాటలలో మాయఘగునా ?

క్రూర :—(తనలో) ఔరా ! ఏమి నీ కండకావరంబు. ఈ
క్రూరుని దుష్టత్వము జవిచూడఁగోరుచున్నావా ?

ఉదయ :—సేనాధిపతీ ! నీవు చెప్పినమాట సత్యమే ! నాని
చేతలు మాటలతోఁ గట్టవు. కాని యేకగర్భజనితులముగదా !

నా హృదయము కోమలముగదా! ప్రేమను బాటద్రోలి వానింబట్టి శిక్షించుటకు మాననమొప్పునా?

క్రూరు:—(తనలో) చేవయున్నచో జిత్తమొప్పుకేమి, చేత కానిననువి చెప్పుకొనిరాదా?

ప్రతా:—రాజశేఖరా! మీ రిట్లుపేతు సేయుట తగదు, ప్రజలొకటి మీ డగములకు సహింపలేకుండిరి.

క్రూరు:—(తనలో) ఉపేతు సేయక, ఉరిపోసికొందువా? తుచ్చుడా! పేలుము, వెలుము.

ఉదయ:—సేనానీ ప్రజలపీడంబాపుటయే రాజధర్మము.

ప్రతా:—అవశ్య మట్లుగావింపుడు (కొంచెమూగి) మహారాజా! తెలంచుకొనిన నా కాశ్చర్యము తోచుచున్నది ఒకే తల్లి కడుపున వెల్గుడినచానిలో నొకటి రత్నమా? వేటొకటి గులక రాయిమా? ఒకటి రాజహంసియా? వేటొకటి గుడ్లగూబమా? ఒక వ్యక్తి గుణరత్నాకరుడైన దిగంత యశోవిఖ్యాతా? మఱియొకడు చారచోరమహూర్త్యుత్పరుడా?

క్రూరు:—(తనలో) నీ కంత్యకాలము సమీపించినది. జేగ చెడిపోవుకాలమున మిడితొనుబట్టును: ఆసన్నకాలమగుటచేతనే, క్రూర సేనుని నీ విధంగా అనకతవకమూలలాడుచున్నావు

ధీమం:—(సవ్యచూ) ప్రతాపా! నీకావిదాత సృష్టివైచిత్ర్యము తెలియదుకాబోలు! ఏకగర్భజనితులయ్య మన మహారాజు గారు—ఉత్తములు గానేల? క్రూర సేనుడు క్రూరుడుగానేల? యని సందేహించుచున్నావు.

గీ. అమృతముదయించు చోట హా + లాహలంబు

పరిమళంబిచ్చు సుమముల + సరసముండ్లు

నత్తగుల్లలమద్యను + ముత్యములను

పొడముచుండుట నెరుంగవే + పుడమియందు.

క్రూర :—(తనలో) ఓ నృద్ధజుబుకమా ! పతావు నొంటరిగ
యమపురంబునకుఁ బోవచ్చుట నీకు నమ్మతము కాదుకాఁజాలు !
వాఁకిదోడుగా వెడలవచ్చును.

ఉదయ :—ధీమంత ! నీవు సార్థకనామాఁడవు ; బృహస్పతిఁ
బోలినవాఁడవు, ఏను సింహాసన మలంకరించినది మొదలు నేటివరకు
నాకు సర్వవిధముల నహాయ మొనరింపుచున్నావు ఈనాఁడు నాకు
గల మనస్సంతాపమునుగూడఁ బాపు నుపాయ మెరింగింపుమా,

క్రూర :—(తనలో) ఉపాయమా మాదుసలి కేమి తెలియును .
వృద్ధులకు బుద్ధిచాంచల్యము నిక్కముగదా ! నన్నడుగుము నేను
జెప్పదును.

(అంత సేవకుఁడు సులోచనుఁడు ప్రవేశము)

సులో :—నయము జయము మహారాజుగారికి.

ధీమం :—ఓరీ ! నీవు వచ్చినకార్యమేమి ?

సులో :—ప్రభువువారిని సందర్శించుటకు రామిసెట్టి వచ్చి
యున్నాఁడు.

క్రూర :—(తనలో) గతరాత్రి నేను, అనుచరులగు వీరపాల
శూరపాలురతోఁగూడఁ బోయి వీరికిఁ జేసిన హస్తాని జెప్పుకొనుటకు
గాఁబోలు వచ్చినాఁడు

ఉదయ : . అమాత్య శేఖరా! రామిసెట్టియనఁగాఁ త్వల్లేనా ?

ధీమం :—ఆతఁడే ; (సేవకుసతో) ఓరీ ! వాని నిందుఁ బ్రవేశ
జెట్టుము. (సేవకుఁడు నిష్క్రమించును)

ప్రతా :—ఈతఁడు ప్రభుసందర్శనముం గోగు లెందులకో ?

ధీమం :—పతిదినము మనము చూచుట లేదా ? అనేకులు
ప్రభుసందర్శనముం గోరుట క్రూరసేనుని దుండగములనుగూర్చి మొర
జెట్టుకొనుట కేకదా !

క్రూర :—(తనలో) ఈ క్రూరసేనుని ప్రతాపము బోధపడు
చున్నదా ?

ప్రథమాంకము

(నెనికుడు రామిసెట్టి | వనేశపెట్టు)

రామి :—(వెక్కి వెక్కి యెప్పుచు) బాబు? నూరాజా!
దణ్ణాలు దణ్ణాలు!

క్రూర :—(తనలో) నిన్నరాత్రి చూముండాకొడుకును దేహ
శుద్ధి చేసితిని; తాని పరలోకయాత్ర సేయనట్లు చేయలేదు.

ధీశం :—సెట్టి! ఏప్పుచున్నావేమి? ఇక వాటిల్లినప్పుడేమి
సభ్యువారికి చునవిచేసుకొనుము.

సెట్టి :—అయ్యో! బాబయూ! బాబయ్యూ! నాకకం! నా
చారెబ్బం—బంశారంలాంటి కోవిట్కోణ్ణి—రావరాజ్యంలాంటి పలు
పుల పరిపాలనలోకూడా కష్టాలు ముందు తప్పలేదు.

నూర :—(తనలో) నీ కష్టములు గొప్పక్కటకు ఉదయసేనుడు
చాలాడు; క్రూర సేనుడే సహజుడు.

ఉదయ :—(విచారముతో) సెట్టి! గుండెబాదుకొని నెత్తి
మొత్తుకొని విచారించువేల? నీకుగలిగిన వెతం దెల్పుము.

సెట్టి :—బాబయూ! మా రాజులాంగారు! ఏననిసెప్పును?
ఏననిసెప్పును? నోరురాదు. ఆ క్రూరసేనుడు బాబూ! నోరుగాదు.
(ఏడ్చును)

ప్రతా :—మరిగివర్షా! మీ యూహ సమంజసమే!

ఉదయ :—(కత్తిముతో) ఏమి? క్రూరసేనుడా? కతగృధ్రు
డవు భీరుడవు నగు నిన్నేమి చేసినాడు—చెప్పుము.

సెట్టి :—మహారాజా! నీన్నొక్కణ్ణిచేసి ఊరుకోలేదు—అద్దా
నికి—చాణానికి నానానికీకూడా బంగం కలుగజేసేడు.

ధీశం :—అక్కటా! ఈ దుష్టుని మండగముల కంతులే
కున్నదిగదా!

ప్రతా :—అయ్యో! మహారాజుగారి కంతాపము నీని మాటల
వలన మరింత యధిక మగునుకదా!

ఉదయ :—(అలీముని) సెట్టి! సెట్టి! చాప్పుము భయపడకుము. అదుర్దార్థుల డేమిచేసేనో నవి స్తరముగ సేజిగింపుము.

సెట్టి :—సెప్పుకుంటేమాత్రం ఏయోజనలేటి మారాజా! కొద్ది బియ్యం దండిస్తారా? మంకలిగారా? కేక లేస్తారా? కూక లేస్తారా? ఏటిలేదు. ఇంక అనాగపచ్చలు. చేయి సెప్పుకోడంవెందుట అయినకి శేలిస్తే సెప్పుతావా అలో భూమ్మీ. ఈ చూకలు కూడా లేకుండ నేస్తాడు.

కూర :—(తనలో) సెహబాస్! వైశ్యుండవుగనుక బుద్ధి సూక్ష్మత యున్నది.

ఉదయ :—సెట్టి! నీవట్లు తలంపువలదు. ధర్మమునందున్న యానక్తి నాకు బాంధవ్యమునందు లేదు. నేటివఱకా కూరుని చర్మమును నహించితిని. ఇంక నహించను.

కూర :—నహించకున్నా కాటికేగదువు?

సెట్టి :—మారాజా! నిన్నరాతిరికాడ తప్పుతాగి తూలుతూ, యిద్దరి దుర్మార్గులతో వచ్చి మాయంబితలుపు తట్టినాడు మీ లేమ్మడు.

ఉదయ :—(తనలో) “మితమ్మడ” నుమాట కల్గితోరమైనది

ప్రతా :—పిమ్మట—

సెట్టి :—పిమ్మట లోనప్రవేశించి యినప్పెట్లు దోచినాడు. (వచ్చుచును) మా తాతలగాడనుంచి సెవఱూర్చి ఉప్పు సింఠంబండు అమ్మి గూడబెట్టిన ధనంబోయిందీ! రాజా! పోయిందీ! పట్టుకుపోనారు.

ధీమం :—కౌరా! దోపిడికిగూడ దొడంగినాడా?

ఉదయ :—అక్కటా సుత్త త్రియవంశ సంజాతున కిట్టి యవి నీతి కార్యమలా?

సెట్టి :—మారాజా! డబ్బుపోలే పోనాది అంతతో వూరుకోలేదు

ప్రతా :—అబ్బో! ఇంక సేమిచేసినాడు?

సెట్టి :—బాబూ ! సెప్పడానికి నాలికాడదు-బాబయ్యా !
అయ్యోఅయ్యో ! ఎంతగోరం వెంతగోరం ! పండంటిపిల్లగదా-సుక్కల్లో
సందుగుండులాగా, యెలుగుతున్నాదని-యెడవని యెడవని పూరుకోక
మూడోసారి పు స్కెట్టి నాహ,

ధీమం :—అఁ ! అఁ ! ఏమిచేసినాఁ డామెను ?

సెట్టి :— (గోలుమమచు) ఏవని సెప్పకోను మారా ! ఆమె
కొంగట్టుకు లాగఁబోయినాడు. నాకు కోరికనాగక, తాళికాట్టుంచి
మాలవడిపున్న తక్కిడిసిబ్బినో మొకాన్న కొట్టబోయేను.

ప్రతా :—సెబాస్ మాచుకాగుబిడ్డవయ్యు నాహసించి
చక్కని పని చేసితివి

ధీమం :—పిమ్మ.

సెట్టి :— (అలవెట్టుచు) బాబూ ! యేటిసెప్పను నెదుగుముగు
ళ్ళాగ తేరేయి తట్లు !

కృత :—(తనలో నవ్వుచు) జక్కజక్కములకు మరచిపోకుము.

ప్రతా :—(సంతోషముతో) సెహబాస్ ! సెహబాస్ ! బాగా
జరిగినది.

సెట్టి :—(ఏడుచు) ఏటి మారాజా ! నాకు తట్లుతేరి-నేను
దెబ్బలుతిని నా మక్క లిరకొట్టకొని-నా పాణం పోగొట్టుకొని-నా
డబ్బు ఒదులుకొని-నా పెళ్ళాన్ని పాడుసేసుకొని నే నేడుత్తూ గోపెను
తూంటే మీకు బాగుందా ? మారాజవి మనవిసే కుంటే మరుకో
రెండు తన్నమంటారా ?

ప్రతా :—(తెల్లబోయి) ఓయి, నీవువానిని జెడఁబాదితివని
తలంచి సంతోషించుచు నట్లంటిని.

కృత :—(తనలో) అదియే నీ బుద్ధిహీనత !

సెట్టి :—కాదు. బాబయ్యా ! కాదు ఆయనే నన్నూ, ఒప్పుకో
లేదని మా యింటాంచిడని సెడమోచేడు

ధీమం :—ప్రభూ ! ముందీ సెట్టిని బంపివేచి, పిమ్మట నా దుర్మార్గుని విషయమై తగుశ్రద్ధను బూనవలయును

సెట్టి : —మా రాజా ! సిల్లుగవ్వలేకుండా పట్టుకొనిపోనాడు.

ఉదయ :—సెట్టి ! నీవు సాయంకాలము ఖజానాకు రమ్ము వచ్చినయెడల నీవు పోగొట్టుకొన్న ధనము నీ కొనంగబడును ఇంక మీఁద వానివలన నీవు బాధింపకుండఁదగు శ్రద్ధను వహింతుము నీ నిప్పటికీ జావచ్చును

సెట్టి :—(నంతోప మభివయించుచు)పండం మగరాజాదండం! మీరు వెయ్యేళ్ళు సల్లగా వర్ధిల్లాలి (త లో) వొచ్చి మొరపెట్టుకున్నం దుకు లాబగిందింది (ప్రకా) బాబూ ! సెలవుతీసుకుంటాను సాయం తరం వస్తాను (నిష్క్రమించును)

ఉదయ :—(తలవాల్చి యాలోచన మభినయించును)

ధీమం :—రాజోత్తమా ! ఇంక మనము మిన్నకుండారాదు సాహసంచి ధర్మమునకుఁ గట్టువడి, వాత్సల్యము నావలకు ద్రోసి క్రూరసేనుని క్రూరకృత్యముల నరికట్టనిచో—లోకోపహాదమునకుఁ గుఱియగుదుము.

ప్రతా :—

శా. ఆలోచించెదవేల? సోదరుని య + త్యాచార నూలించియున్
కాలాతీతము సేయఁజూడకు మిసీ ! + కార్పంబసామాన్యమే ?
ఆలస్యా దమృతం విషంబనెడు వా + క్యంబీవు బాటించి భూ
చాలా ! సోదరుఁబట్టిబందిలిడుమా ! + ప్రావీణ్య మేపారగాన్.

క్రూర :—(తనలో) ఔరా నన్ను బందిఁబెట్టుమాని యాలోచనము సెప్పుచున్నావా ? కానిమ్ము నేను జెఱంబ్రేవేశించుట కల్ల మీరు యనుపురముంజేరుకొనుట నిశ్చయము.

ధీమం :—అదియే యుత్తమకార్యము.

ఉదయ :—ప్రతాపా ! నీవు చెప్పినట్లు చేయవచ్చును. నేటి వఱకుఁ ప్రజలు గోలపెట్టుచున్నను, ఏకోదరులముగదాయని కరుణించి

తని ఇంక నట్టి కనికరముజూప వీలులేదు. దుర్వశమును మాత్రమే
ల్లను బాధుశ్యముననున బరిత్యజించును (మంత్రి) నుద్దేశించి) అనూ
శ్యశేఖరా! కృతార్థుని జెటయందుంచుట మా నమ్మతి నెఱించుచు
అజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి ప్రతాపుని కీయుండు.

ధీమంతుః :—చిత్తము, (అజ్ఞాపత్రమును వ్రాసి యిచ్చును)

ప్రతాప : రాజోత్తమా! మీరింక నిశ్చింతిగోనుండుడు,
కృతార్థుడు చెఱివో నున్నాడనియే తలఁపుడు.

కృతార్థ :—(శివలో) మీ రెల్లరు యమపురిలో నున్నారనియే
తలంపరాదా?

ఉదయ :—నచివరా! నేటికి సభ చాంతము.

ధీమంతుః :—చిత్తము, (సంత సువర్ణమును నిష్క్రమింతురు)

కృతార్థ :—(ప్రవేశించి) అహ! ఏమి యీ ప్రతాపుని బుద్ధిహీ
నత! పులిమీసా, తో ఊరులలాగనున్నా; నా మోల వీని ప్రతా
పమెంతి! వీడు నాయొద్ద—అగ్నిలోని మిశుత—సింగపుల గొడమమోల
కురంగము! ఎంతసాహసము కోరి చావును దెచ్చుకొనుచున్నాడు.
అపక్వి పరాక్రిమశాలినగు నన్నీ తుచ్చుడు చెఱయందుంపుచుని
సలహా దెప్పట—వృద్ధరాజుగీకరించుట—మంత్రి సంహరించి యాజ్ఞా
పత్రమును వ్రాసి యిచ్చుట—బాగుగనే యున్నది యమపురిములో
స్థలము ఖాళీగానున్నది. వీరిని మువ్వరను ఏక మూర్తమున బంపితినేని
యమడు సంతోషించును, వీరపాల శూరపాలురను బిలిపించె కార్య
సహాయమున నేమిండ్లకాక!

(నిష్క్రమించును, తెరవడును)

రెండవ రంగము

(ప్రవేశము కృతార్థుడు, వీరపాలుడు శూరపాలుడు)

శూర :—కృతార్థుని సహాయాజ్ఞా! మమ్మిరువురను స్వర్గలోనే
రావలసినదిగా నాజ్ఞాపించితిరేలు?

కృత :—(సంతోషముతో) శూరసేనా! నీ సంబంధము సాధిపాఠ్యముగనే యున్న (కొంచెమాగి) మిత్రులారా! శత్రువుల నేమిచేయవలయును

శూర :—జంకుగొంతులు లేక నమయింపవలయును

వీర :—(తనలో) ఈ దుర్మాగుఁడేదియో చూచియుండు దురాలోచ మొనరించుచున్నాఁడు.

కృత :—నింటిరా నేఁడొక విచిత్రము?

శూర :—(అనిముతో) ఏమది?

కృత :—ఏమున్నది? ఉదయసేనుఁడు నన్నుఁ బట్టి కారాగృహమున బెట్టుమని ప్రతాపున కాడ్చి యిచ్చిరాఁడు

శూర :—ఔరా! ఎంతసాహస మెంతసాహసము?

వీర :—ప్రభూ! మిత్రులను జెరయించుట కెవ్వరికిసాధ్యము?

కృత :—వీరవలా! నీవు చెప్పినమాట నిక్కువమే కావచ్చును నేను శక్తి సంపన్నుడనే కావచ్చును. కాని శత్రువును నువ్వేఁడే చేసినచో నేఁడుగాకున్న రేపయిన మనకు ముప్పులేప్పదు అడుసుదొరిక్కనేల? కాలుకడగనే? శత్రువుల కవకాశ మీయనేల? పిమ్మట దోటుప్రడనేల? ఆరంభముననే జాగరూకత వహించే, కార్యముం జక్కఁబెట్టుటొప్పుదా?

శూర :—దేవా! మీ మాట యుక్తమే! మే మిరువురము విశ్వాసపాత్రులమగు బంటులము మొదటినుండియు మిత్రుల నాశ్రయించుకొనియుంటిమి మీ కొఱకుఁ బ్రాణముల నర్పించుటకు న వెనుదీయదు, మాకు సత్యముతో సంబంధములేదు న్యాయముతో బనిలేదు. ధర్మమునం దాసక్తి లేదు. మీ యాజ్ఞలం బాలించుటకు—అసత్యము లాడుటకు జంకము—హత్యలు సేయుటకు గొంకము. దొంగతనములోఁ బ్రసిద్ధులము—దోపిడిలో నిపుణులము—బజారులలోఁ జక్కవర్తులము మా సామర్థ్యము మీకుఁ దెలియనిదా? కనుక సందేహము మాని కర్తవ్యమును నిరూపించుడు

క్రూర :— (కంఠోష్ఠముతో) వాని బుజముం దట్టుచు) సహా
భాసు మిత్రుడా! నీవంటి ధీరశాలి నా యండ నుండగా నాకు లోక
మి? (ఇంచుకనేపాగి) ప్రస్తుతక రవ్యము మిది. నన్ను గారావా
సునిగాఁ జేయఁదలచినందులకగాను, ఆ ముప్పునూ ఈ రాత్రియే
నిద్రించుతరి వధింపవలయును.

వీర :— (తనలో) ఔరా! ఎంతటి క్రూర కార్యమునకు, బురి
కొల్పుచున్నాఁడు. యుక్తవాక్యములచే నెమ్మదిగా వీని మనస్సు
దీప్య యత్నించెదను. (ప్రకాశముగా) రాజా! మనము నిద్రించువా
రిని పందలవలె పైబండి చంపనేల?

క్రూర : లేకున్న ధైర్యవంతులవలె జంపుట యెట్లు?

వీర :— యద్ధంచేసి.

క్రూర :— (అట్టహాసంగా నవ్వి) వీరపాలా! నేఁడు మద్యపా
నము సేయ మరచితివా? మందనివలె మాటాడుచున్నావు మనము
వారితో యుద్ధముసేయుటెట్లు? మనకు సైన్యమా? లేదు! ధనమా?
పూజ్యమా? ప్రజాభీషాయము కలలోనివార్త. ఆయుధమాలా? మృగ్య
ములు—ఇక్కడ జతురంగబలశోభితుండ ఉదయసేనునితో యుద్ధము
సేయుటెట్లు? మఱియొక విషయము—మనమీనాఁడు మిన్నకుంటమేని
ప్రతాపుండు సామాన్యుడఁగాఁడు—వాఁడు తప్పక తిగిన పరివారముతో
వచ్చి నన్ను బట్టికొనఁగలఁడు; కనుక మోసమే యిప్పట్ల మనకాచ
రణీయము.

వీర :— (తనలో) ఈతఁడు కడుంగడు దుష్టుఁడు తలపెట్టిన
పనిని చేయకుండ విడువఁడు. వీని కడ్డుతగులుట మంచిదిగాదు; కొంచ
మిట్లే మాటలాడి ధనమును గుండెదను. (ప్రకాశముగా) మహారాజా!
నేఁడేలకో నా హృదయము హత్యలకంగీకరింపకున్నది శూరపాలుడు
సహాయముతో మీరు కార్యమును సాంతముచేసి లబ్ధవిజయులుకండు.

క్రూర :— (తనలో) ఈతఁ డెది నెరింగి కొంచము విత్తములాగు
టకై యిట్లు పలుకుచున్నాఁడు. కానిమ్ము. అవసరము వచ్చినప్పుడు

శిష్యుడైట్టికి తప్పదు. (మెడలోని ముత్యాలహారముం దిసియిచ్చి) శర-
చాలా! నీవు కైక్కినము. వెంటనేపోయి శూరచాలునితోఁగూడ.
గుర్యముని గ్రోలిరమ్ము దానితోఁ గానలసినంతి యుత్సాహ మూప-
యించును. ఒక్కహత్యమాత్రమేకాదు పదివేలహత్యలను చేయగలవు

సీ. సాహసంబునకెల్లు ♦ జారత్యమునకున్ని-

ప్రధితధైర్యమునకు ♦ బట్టుగొమ్మ !

దోషిహికాండ్రలకు ♦ దొడ్లదా చేయూత

హత్యలన్నిటికిని ♦ ఆటుపట్టు !

మోసంబునకు దండ్రి ♦ రోసంబునకు చల్లి

దొంగతనాలకు ♦ నంగడీడు !

ఋజుమార్గమునకు శ ♦ త్రువు ; డంబమునకుఃత

జూడగాండ్రకు ముద్దు ♦ సోదరుండు !

గీ. అను మద్యపానముచేత ♦ నలవికాని

కార్యమొందున్నదే యిల ? ♦ కనక నీవు

దానిసేవించి మదియందు ♦ ధైర్యమూన

సత్వరంబున రాగదే ♦ సఖుడమగిసి.

(శూరచాలు నుద్దేశించి) శూరచాలుడా! నిన్నుఁగూడ ? నీకు
జీతిన పంతోపపెట్టెదను, రేపు సింహాసన మధిస్థించినవమ్మట చేని
శిష్యునకు మాత్రము రాజును చాలనాదికమంతయు మీ మీదకే
వయంచును.

శూరి. — దేవా! మీరు గా కింతగా జెప్పవలయునా ?

శూర : — మిత్రులారా! మీరింకఁదడయనేలా

గీ. ఏను పోవుచున్నాడ ♦ నిపుడు కాండ

గార్యనిర్వహమున కింక ♦ గడంగుడంచు

జెప్పి భానుండదె గగన ♦ నీమవీశి

పశ్చమాంబుధిలోన దా ♦ బడుచునుండె.

నాంధ్యరాగము నలుగడల నలముకొనుచున్నది మీరే
మూలముడగినశివమృత ఆముధపాణులై నా మందిరమునకు గండు —
మున్ముందు ధీమంత ప్రతాపులను కాఁజేసి, శివమృత ఉదయసేనని
జక్కఁజేయవచ్చును.

నీర :—ప్రభూ ! మే మిరువురము పోవుదుము. పరిగా మోహ
కొప్పిని తరుణిమునకు వచ్చెదము.

క్రూర :—మంచి దుఃఖియును చేరు మీ రాక కేదును
చూచుచుందును. మీరు తెచ్చుకట్టలు మిక్కిలి పదునుగలవిగావుంక
వలయును, అదిమాత్రము మరచిపోకుండు

నీర :—చిత్తము శూరపాలా ! రమ్మ.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

క్రూర :—(స్వగ) ఔరా ! ధనమేమి చేయి పడు ? ఆది
దేనిదీసిక పీరిపాలుండు ముత్యాలహారము జూచుటతోడనే, ముందరి
జనేసినాడు. కడుటక్కిరి ! శూరపాలునకు పీరికున్నంత చాతుర్యము
లేదు. ఎట్లుచెప్పినను వాఁడొప్పుకొనును. నే డట్లుకాదు— మరూను
మూలముగా ధనరంగమాణము సేయకమానకు. కానియూ కార్యగాక
ల్యమే మిప్పుట్ల ఆవశ్యకము (ఉదయసేను నుద్దేశించి) ఓ నృపధర్మ
కమా ! ఉదయసేనా ! నీవీ క్రూర సేనుని సామర్థ్యమెరుంగవు. పజి. సా
హోచుకొనుచున్నాఁడు స్త్రీలను జెఱుబట్టుచున్నాఁడు అనియే విలించి
తివి. వేటివాడవు. నేడు పరుసుకత్తితో నీ కుత్తుకనుబట్టి కోయగల
వని తెలిసికొనలేకపోతివి నీనా ? నన్ను జెఱుబట్టునది ? ఓ ధీమంతు
ప్రతాపులారా !

గీ. క్రూరసేనుడు దుష్టుడం ♦ చేమొ సేలి

నారు చెఱుబెట్టఁగాఁ జూచి ♦ నారు మీరు ;

మిమ్ము మువ్వరం గడఁజేర్చ ♦ నెచ్చునమునఁ

దలంచి, యీ రాత్రి కుత్తుకల్ ♦ తరిగజేను.

ఇకనేబోయి కార్యసిద్ధికి వలయుప్రయత్నమును జేసిందను
(తెర పడును, నిష్క్రమించును)

మూడవరంగము-అంతఃపురాంతర్భాగము

(ప్రవేశము—కమల, మంజువాణి)

కమ :—చెలీ ! మంజువాణీ ! నేడే కను నాధుడు రాక
ముందుటకుఁ గారణమేమి ?

మంజు :—దేసీ ! నేడు ప్రభువువాగు సభ దీర్చియుండఁగా
త్వాలగు రామిస్సెట్టి నచ్చి—

కమ :—(అర్థోక్తిలోనే) నచ్చి-చెవుము ! వినుటకుఁ గుఱుహఁ
మధికమగుచున్నది.

మంజు :—గతరాత్రి కూర సేనుడు శూరపాల వీరపాలురిను
అనుచరులతోఁగూడ దన యిల్లుంజొచ్చి, ధనమంతయు గోచుకొనుట
మాత్రమేగాక, అకటా ! చెప్పటకు నోగు రాకున్నది.

కమ :—ఆహా ! ఎట్టి యత్యాచారము లొనరింపుచున్నాడు.
పిమ్మట.

మంజు :— పిమ్మటఁ దన భార్యను బలాత్కరించినాడని మొజ
జెట్టుకున్నాడు.

కమ :—(చెవులు మూసుకొని) శ్రీహరీ ! ఎంతటి దారుణకా
ర్యము లాచరించుచున్నాడే ? ఎల్లప్పుడు మన్నాధునికి వీనిని గూర్చిన
మనోవ్యాధియేకదా ! ఎన్నియో పర్యాయములు పరకాంతలను బట్ట
నలదని చెప్పిరి.

సీ. మధుపానములమాని ♦ మసలుమంచును సదా

నాధుడు బోధించె ♦ నయముమీఱ

బరభామలనుబట్ట ♦ పాపమంచును సదా

నాధుడు బోధించె ♦ నయముమీఱ

చౌర్యంబు విడనాడి ♦ సంచరింపుమటంచు

నాధుడు బోధించె ♦ నయముమీఱ

దుష్టనాంగశ్చ్యమః • తొడరివిడుమటంచు

నాభుండు బోధించె • నయముమీఱ

గీ. ఎంతబోధించినను వాని • హ్వంతమందు

సుంతయును మార్పులేకుంట • చూడమెక్కొ :

పట్టి దండ్రించుటొప్పదే • ప్రాణనాభుః

జతని సోదగుండన్ మాట • మతిసెడిశి.

మంజువాణీ ! గతర్కాత్ర నా కొక దుష్టశ్చ్యము వచ్చినది అప్పుటి నుండియు నా మనస్సు కలతఁజెందియున్నది. నీవీ వర్తమాన మెఱింగించినెమ్మట మఱిత దిగులగుచున్నది.

మంజు :—అమ్మా ! ధైర్యము విహింపుడు మీకు వ్యాకల మెందులకు ? స్వప్నములకు శకునములకు లెక్కసేయనేల ? (వొంచె మార్చి) పాదములచెప్పుడు వినఁబడుచున్నది మహారాజుగారు కాబోలు యిటు వచ్చుచున్నాడు నే నేగుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

(అంత విచారగ్రస్తుడై ఉదయసేనుడు ప్రవేశము)

కమ :—(ఎదురేగి) నాథా ! నే సింతసేపటివరకుఁ దడసితిలేల ? (ముఖలక్షణములఁ బరికించి) అయ్యో ! నాథా ! ఇదేమి ? మీ సేతము లశ్రుపూరితములైనవి ? ముఖమున దీనత్వము పొడనూపుచున్నది. కారణము మెఱింగింపుడు. ఏలకో నా చిత్తము తత్తరపాటుం జెందు చున్నది.

ఉదయ :—నేలఁ గూలబడి) అకటా ! ప్రాణేశ్వరీ ! నే నేమని చెప్పుదును ? పవిత్రమంబగు నా తల్లిగర్భమున నాతోఁబా టొక రాక్షసుఁక్రూరసేనుఁడు-హంతకుఁడు జనియించినాఁడు.

కమ :—నాథా ! వానిచర్య లెప్పుడును వినుచునేయున్నాము నేఁడు వింతలేమయిన నున్నవా ?

ఉదయ :—అయ్యో ! వింతలందువేమి ? హా ధీమంతా ! బుద్ధి కుశలతచే బృహస్పతిని ధిక్కరించువాఁడవుగదా !

కమ : — (తనలో) ఏమి నాథుఁ డిట్లు ధీమంతుని వలచి విలపించుచున్నాడు. (ప్రకాశముగా) ప్రాణనాథా! ధీమంతుడుకుశలుడేరా?

ఉదయ : — (ఏడ్చుచు) అయ్యో! ఇంకెక్కడి ధీమంతుఁడు క్రూర సేనుని వాశీఖిష్టమునకు ఎరయైపోయినాడు.

కమ : — (విపాదాశ్చర్యములతో) ఆ! ఆ! క్రూర సేనుఁడు. మంత్రిన త్తముఁడగు ధీమంతుని హత్య గావించినాఁడా?

ఉదయ : — ఒక్క ధీమంతునేకాదు, సేనాధిపతియును ప్రతాపుడుకూడ నా ఖలుని ఖడ్గధారచే ఖండితశిరస్కుఁడా సును.

కమ : — (ఇంచుక సేపు స్తోభీభూతయై) అన్నన్నా! ఎంతదారుణ మెంతదారుణము?

ఉదయ : — (మఃఖించుచు అయ్యో చెలీ! దారుణముని నెఱవ్విడిగా ననుచున్నావా? ఇంక నాకు బ్రతుకెందులకు?

కమ : — అయ్యో! నాథా! అమంగళము లాడెదిరే?

ఉదయ : — ప్రాణేశ్వరీ!

సీ. బుద్ధి బృహస్పతిం ♦ బోలిన ధీమంతు

నెడఁబాసి పాలనం ♦ బెట్లుసేతు?

పీరాగ్రగమ్యుడై ♦ పోరుగాంచిన ప్రతా

పుని బాసి ధరణిపై ♦ మనుటయెల్లు?

పరకాంతులనుబట్టి ♦ భంగ మొందించెడు

క్రూరుండు సమృద్ధి ♦ గోరఁడకట!

వాని దౌష్ప్యంబునో ♦ స్పరికింప దుర్యత

మొదపుచున్నది ♦ కదా యుర్వి నాకు

గీ. ఇంక నేరీతి. మనువాఁడ! ఏమిసేతు?

ఎవరివేడుదుఁ గర్తవ్య ♦ మెఱుంగ నబల!

అంతచేసిన ఖలుఁడు న ♦ న్నవనియందుఁ

బట్టి చంపఁడే తరుణము ♦ వడసిచంత.

కమ : — (చెవులు మూసుకొని) హరిహరీ ! నేడిట్టి యశ్శీలములు వినబడుచున్న వేమి ? (తనలో) అక్కటా ! గతరాత్రి సేగనిన శుష్టస్వప్నమున కనుగుణ్యముగఁ బాడనూపుచున్న వేమి పరిస్థితులు. ఏదియెట్లుజరిగినను నాధుచకు దుఃఖోపశమన మొనర్పవలయును. (ప్రకాశముగా) హృదయేశ్వరా ! మీ సోటినుండి యిట్టిమాటలు నేలువడిన నా మనస్సెట్లుండును ? లోకములో ధర్మము యెప్పటికైనా జయించును. అధర్మము నశించును. నేడు మీ సోదరుం డొసరించు దుష్కార్యములను సర్వసాక్షీయగు సర్వేశ్వరుడు చూచుచునే యున్నాడు !

ఉదయ : — జీవితేశ్వరీ ! ఆ దుష్టుని క్రూరకృత్యముల కంతంజనా ? ఎప్పటికైనా వాఁ డీలునా ?

కమ : — నాథా ! అట్లందురేల ? ఆతఁడు పశుప్రాయుడై, నిర్లయుడై, యిట్టికార్యము లాచరించినచో వానిపాపము వానినే బ్రద్దలు సేయును, దశకంఠుడు-జలంధరుడు-కీచకుండుమున్నగు వారెంతమందితమ కర్మఫలముల కధీనులై చావలేదు ? విచారముడుగుడు ; వ్యాకులమును బోనాడుడు ; దైర్యముం జిక్కఁబట్టుడు (ప్రక్కకుజూచి) నాథా ! తారా కనకసేను లీశేనచ్చుచున్నారు.

(అంత తారా కనకసేనులు ప్రవేశము)

తార : — జనకా ! వింటివా ? పినతండ్రిగారి దుష్కార్యము ?

కనక : — అక్కా ! ఆ దుష్టుని బినతండ్రియనుట నీ దోషము ; ధీమంతుఁడతావులను గంటకాలము కిందట హత్యచేసిన . యాఖిలుని నామ మీ యర్ధరా తిమునం దలంపరాదు.

(అప్పుడు క్రూరసేన వీరపాల శూరపాలురు ప్రవేశించి, రహస్యముగ స్తంభమునానుకొని నిలువబడి యుందురు.)

ఉదయ : — కనకా ! మంచిమాట చెప్పితివి.

కమల : — నాయనా ! అమ్మా ! మీ రిరువురు నింకనేవటి వరకుఁ దెలిసియున్నారె దులకు ? బుడుతులగు మీరు పెందలకడ నిద్రింపరాదా ?

తార :—అమ్మా ! మేము నిద్రించినవార మే ధీమంత ప్రతా
పుల హస్త్యాసమాచారము నగరులో అలజడి కలిగింపగా లేచి యి
వచ్చితిమి.

కమ :—మీ రిరువురు వచ్చి యిక్కడ బరుండుడు.

(తారా కనకసింహు లట్టుచేయుదురు)

ఉదయ :—ప్రేయసీ ! సేదేమియోగాని : హృదయము భార
మెక్కుచున్నది.

కమ :—నాథా ! దుఃఖభార మట్లనుపించును, లెండు ; నా
యోగకలమున శిరముంచి నిద్రింపుడు.

ఉదయ :—(అట్లు సేయును)

(అంతః గొంత సేపయినశిమ్మట ఆయుధపాణియగు క్రూర సేనుః
ఉదయ సేనునిమీదికిలంఘించి ఆతనికత్తుకఁ గోయుచుండును ; శూరి
పాలుడు కమల కంఠమునకఁ గత్తి గుఱిసేయును ; వీరపాడు తారా
కనకసింహులంబట్టుకొనును, హాహాకారములు-ఏడ్పులు-బొబ్బరింతులు)

తెర పడును, ప్రథమాంకముసంపూర్ణము)

హెచ్చరిక

ఈ నాటకముయొక్క సర్వాధికారములు మాకుజెందియున్నవి
గాన మా యొక్క లిఖితరూపకమైన ఆర్థరు పొందకుండా ముద్రించు
టగాని, ప్రదర్శించుటగాని మరి యే యితర అన్యక్రాంతము జేసినను
కాపీరైటు చట్టప్రకారం శిక్షార్హులని యిందుమూలముగా తెలియ
జేయుచున్నాము.

ఇట్లు

కాపీరైటు హక్కుదార్లు

కె. తమ్మారావు అండ్ సన్సు

క స క తౌ ర

ద్వితీయాంకము

మొదటి రంగము

(ప్రవేశము మంజువాణి, సులోచనుడు)

సులో :—మంజువాణీ ! బెబ్బలింజూచి పరుగులెత్తు గోవు
చందమున నట్లు భయపడుచున్నావేమి ?

మంజు :—(నెత్తిమొత్తుకొనుచు) అయ్యో ! అయ్యో ! ఇంక
నేమున్నది సర్వనాశనము. అబ్బా ! అబ్బా ! ఆ దృశ్యమును జూచి
నది మొదలు నాలుక తడియారిపోవుచున్నది కన్నులు తిరుగుచున్నవి.

సులో : (తనలో) ఈమె యేదియో దారుణసంఘటనము
జూచియుండవచ్చును. లేకున్న నింతభీతిల్లియుండదు. (ప్రకాశముగా)
మంజువాణీ ! అసలువిషయమును డెలువక, నాకు మనమునక గలతఁ
బుట్టించుచున్నావు.

మంజు :—అడుగో-అడుగో-బాబూ-చంపకు,

సులో :—(నలుకకలంజూచి) బేలవై యేల భయపడుదువు
నీ మాటలు కడుంగడు చిత్రముగనున్నవి ఎవరిని చంపవలదని వేడు
కొనుచున్నావు ?

మంజు : (ఇంచుక సేద దేటి) ఏమి ? కూరనేనుడు ఖడ్గభా
రుండ్లై యిటువచ్చుటలేదా ? నిజముగ నాతఁ డిక్కడలేడా ?

సులో :—(తనలో) ఏదియో కొంపమునిగినది. లేకున్న నీమె
యింత షిల్లవోవదు. (ప్రకా) మంజువాణీ! క్రూరసేనుడు శిక్షణలేడు
చెప్పము. ఆతఁ డేమిచేసినాఁడు.

మంజు :—(నలుప్రక్కలజూచి) సులోచనా! కొంపమునిగి
నది. దుర్మార్గుడు—రాక్షసుడు—క్రూర సేనుడు అక్కటా! మహారాజా!
అయ్యో! ఎట్టిదారుణము సంభవించినది?

సులో :—(ఆత్రముతో) ఆ! ఆ! మహారాజున కాపన
వాటిల్ల లేదుకదా!

అయ్యో! ఇంకెక్కడి మహారాజు! రాత్రి నిదించుచుండగా
క్రూరసేనుడు ఖడ్గపాణియైవచ్చి మహారాజుగారిని కంఠమును—

సులో :—హా! మహారాజా! హా డడయసేనప్రభూ! ఎంతలో
నెంత చెట్టుమూసినది?

మంజు :—సులోచనా! ఆ ఖలుడు—ఆ మానవాభముడు
మహారాజుగారి కంఠమును నోయటతో తృప్తిచెందలేదు మహాసాహ్స
యగు కమలాదేవిని బలాత్కా... ..

సులో :—(చెవులు మూసికొని) హరి హరీ! ఈ పాపపుజెవు
లతో నెట్టిమాటలను వినుచున్నాను. (అంత నే పథ్యమున)

చ. “ సుమశ్రుఁ డేయుబాణముల

సోలుచుఁ చూలుచు నున్న నన్ను నీ

వమల హృదంతరాళమున

నాదర మొప్పఁగఁ జూడవేల? నా

సము లిలలేరు నీకుఁ గను

సన్నల మెల్లెడఁ గేళిదప్పవే!

కమలదళాక్షిరో! యటులఁ

గాదనక నీ విక నుండనేర్తువే!”

సులో :—(వినుట నభినయించి) కాముక ప్రలాపములు వినఁ
బడుచున్నవి; వా రెవ్వరై యుండుదురు?

మంజు :— (మందునకుఁ బోయి చూచి) అయ్యో ! అయ్యో ! కొంపమునిగినది. క్రూరుఁడు సాధ్వీమతల్లియగు కమలవేణింబట్టి తన్నుఁ బొందుమని ఒలాత్కరించుచున్నాఁడు.

స.లో :—హా తల్లి ! కమలాదేవీ ! భర్తృమరణముచే విదాళింబయిన నీ హృదయము నీ దుర్మార్గుఁ డీట్లు దుఃఖపెట్టుచున్నాఁడా

మంజు :—(ప్రక్కకుఁజూచి) అయ్యో ! ఇంకేమున్నది ? ఆ దుర్మార్గుఁడీతే వచ్చుచున్నాఁడు. రమ్మ పోవుదము పాజీపోవుదము లెకన్న మనప్రాణములు నిలువవు.

(తెరిపడును. ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

రెండవరంగము సమీపరమము

(ప్రవేశము—కమల)

కమ :—హా స్వామీ ! దీనదయాపరత్నతా ! ఆర్తరక్షణ దీక్షాదత్తా ! ఎట్టికష్టములు తెచ్చితివి ? సద్ధర్మనిరతుండగు నా ప్రాణేశ్వరుని అకలా ! కటికివాఁడు మేకను గోసినట్లా ఖలుఁడు కోసినాడే ! ఆధమాధముండగు కీచకుఁడు ద్రౌపదిపయింబడ నుంకించినట్లుదుశ్శాసనం డామె వల్వల నొలువఁబూనినట్లు-దశముఖుండు సీతను గామింప జూచినట్లు-అయ్యో ! ఈ దుర్మార్గుఁడు చన్నోనరింపుచున్నాడే ? ఇక నా కేదిదిక్కు ? నన్నెవ్వరు రక్షింతురు ? నామొఱ నెవ్వరాలింతురు ?

సీ సురులార ! గిరులార ! ♦ హరులార ! కరులార !

పాపరే క్రూరుని ♦ బారి నాకు

మనులార ! జనులార ! ♦ ఘనులార ! ఫణులార !

పాపరే క్రూరుని ♦ బారి నాకు

యక్షులార ! రణ హ ♦ ర్యక్షులార ! యిపుడు

పాపరే క్రూరుని ♦ బారి నాకు

సిద్ధులారా ! సుప్ర ♦ సిద్ధులారా ! ప్రీతిఁ

బాపరే క్రూరుని ♦ బారి నాకు

గీ. భర్త గడచెద్రు నిడించు ♦ సమయమంచు ;
 న్యాయ మన్యాయమనునది ♦ అరయబోక
 వదినన నన్ను బొందంగ ♦ మదిదలంచె ;
 పాపరే మీరు ! క్రూరుని ♦ బారి నాకు.

హా ! ఏమి పలుకకున్నారు ? మీలో నొక్కరకు నా మీద
 కయలేదు ; అనాధనై దుఃఖాన్నికిం ధదనము మిమ్ముల సతినీన
 ముగ వేడుకొనుచుండగా మీకు మనసు కరుగుటలేదా ? అకటా !
 ఇక నా కేదిగతి ! (ప్రక్కకు జూచి) అల్లదే మృగమును వెంటాడు
 వేటకానివలె నా దుర్మార్గుఁ డిటు వచ్చుచున్నాడు హా ! ఇకమాన
 సంరక్షణ మెట్లానరించుకొందును ? (నమ్మదముం జూచి నమిపించి)
 ఓ రత్నాకరా ! సాగరా ! దేవతలకుఁగాని భూదేవతలకుఁగాని స్త్రీపా
 లుకుఁగాని, దిక్పాలురకుఁగాని నా మీద కయపుట్టలేదు. తండ్రి
 నీవైన నా కాశ్రయ మొసంగుము.

సీ. అల్లారుముద్దుగా ♦ నలరిన లక్ష్మిని
 హరికిచ్చి వెండ్లి గా ♦ విచ్చినావు !
 రామభూజానికి ♦ బ్రేమతో దారిచ్చి
 భూపుత్రి యిక్కట్లు ♦ బాసినావు !
 ఇష్టమృష్టాన్నంబు ♦ లెవ్వేళ నొసఁగెడు
 కామధేనువు నిచ్చి ♦ కాచినావు !
 సలలితపీయూష ♦ సంపద దయచేసి
 ఎల్లదేవతలన్ ♦ నేలినావు !

గీ. ఏను పతిని గోల్పోయన ♦ నింతి నకట !
 పావుడొ క్రూరసేనుని ♦ బారిద్రోసి
 ఆశ్రయంబిచ్చి రక్షింపు ♦ మయ్య ! నాకు !
 అన్యులనువేడె నీవె న ♦ న్నాడరింపు !

అని నమ్మదములో బడుచుండగా, క్రూరసేనుడువచ్చి పట్టుకొనును()

క్రూర :—(“ సుచుశగుండేయు బాణముల ” అను పద్యముం జదువును)

కమ :—హా భగవంతా! నా మానంగాపాడవా? (మూర్ఛిల్లుచు)

క్రూర :—పోయిన మగచికిర కింత యేడుమెండులకు? అవ్యక్త పరాక్రమశాలిని-రూఢిమామండలను-నేటినుండి మహారాజు అగు నన్ను బ్రేమింపరాదా? నా కోర్కె తీర్చరాదా?

కమ :—(లేచి) ఛీ దుష్టుడా! ఏమచుచున్నావు? మాతృసమాననగు నేను నీ కోరికను నీర్పవలయు? చావీ! సాధ్వీమణివగు నా భర్తను జంపి, నన్నాధనజేసి, మీదుమిక్కిలి నా మానముం జెరుగు గోరుచున్నావా? నీ నాలుక చీలుకలుగాను.

క్రూర :—(పెడనవ్వు నవ్వుచు) నీయందలి మోహముచే నీ కొంటినిగాని లేకున్న నిన్నుకూడా గతరాత్రీ గతించవారి సహాయార్థమై పంపెడివాడనే!

కమ :—అట్లు చేయుము. నాకు పరమానందము. నా ప్రాణ శ్వేరుడు లేనప్పుడు నా కీ తనువేల? నిన్ను బ్రతిమాలుకొందుచు. నా నాథుని జంపిన కత్తితో నన్నుగూడ ఖండింపుము. అట్లు చేసితివేని నీకు పుణ్యముండును

క్రూర :—ప్రేయసీ! నిన్ను జంపుటకుకాదు నా యభిమతము నీతోగూడి మన్నధు నారాధించుటే,

కమ :—ఛీ! దుష్టుడా! అగ్రజనిల్లాలినగు నన్నిట్టి కోరికను గోరుటకు, ఈ రీతిని సంబోధించుటకు నోరెల్లు వచ్చుచున్నదిరా మర్మతీ! పరదారాగమనము సంతోషకరముగాదు వినాశకరమని యెఱుంగుము.

సీ. పరభామినుల పొందు ♦ వాంఛించుటనెగదా

కీచకుం డిహలోక ♦ గృహమువాసె!

పరభామినుల పొందు ♦ వాంఛించుటనెగదా

దశకంఠుఁ డాదిలో ♦ దగ్ధగుణులయె

పరభామినుల పొందు ♦ వాంఛించుట నెగదా

అలజలంధరుడూ దా ♦ నడచినాడు !

పరభామినుల పొందు ♦ వాంఛించుట నెగదా

సరకాసురుడు మేను ♦ దొంగవలసె !

గీ. ప్రధతి బలవంతుఁ య్యులు ♦ వసుధ వన్ను

అన్యకాంతలఁగోరుట ♦ నసువులుడిగి

యొడ్డరే యెందరె దరో ♦ యెరుగవాక్కొ

అన్న భాగ్యను దయతోడ ♦ సరయుమయ్య.

కూర :—(బిగ్గఱగా నవ్వి) అహో! ఎంతధర్మ మేకరువుపైట్టి
హీని. పరకాంతలనుగోరి రావణాదులు మడిసిరనికదా నీవు చెప్పుచు
న్నావు నేనును వారివలె విగతపిప్లండనయినఁ గావచ్చుచు. కాని నీ
సాంగత్యమును గోరకమానను నా మానసము నీయందు లగ్నమై
యున్నది.

కమ :—(తనలో) భగవంతా! ఇక నా కేదిగతి? (ప్రకాశ
ముగా) అయ్యా! లోకములో అందగత్తె లెందఱులేరు; సర్వసమర్థుం
డవగు నీవు తెలంచినచో వేనకువేలువచ్చి నీ పాదములకడ వ్రాలు
దురు-నేనా? నీకంటె నయసున బెద్దదానను; వృద్ధాప్యము తొంగి
తొంగి చూచుచున్నది దుఃఖభావమున పరితపించుచున్నాను, ఇష్టము
లేనివారితోడి సరసము నీకు సంతోషము గలుగఁజేయదు; కాబట్టి
వేటొక యువతినిడాసి, నీ కామమును దీర్చుకొమ్ము.

కూర :—(నవ్వుచు) ఎంతమాటకారివి? నీ నక్కజిత్తులు నా
యొద్ద సాగవు, ముసలిదానివయినను-రోగిష్టివయినను-కురూపిణివయి
నను నీవు నా కన్నుల కందగత్తెవు తానువలచినది రంభ! నీవు నా
పాలిటి రంభపు-మారుమాటలాడక, నా కోర్కెఁదీర్చుము. లేకున్న
బలాత్కరించెదను.

కమ :—(తనలో) అకటా! ఇప్పుడు నన్ను రక్షించువారెవ్వరు
నా యార్థి బాపువారెవ్వరు; ఇప్పుడు నాకేది కర్తవ్యము? (కొంచె

నూగి) పతివ్రతలకు మానమే ప్రాణము. మహాత్మ్యప్రమగు మానమును రక్షించుకొట్టకై ప్రాణములయిన బాసెదను.

క్రూర : సజ్జ! ఏమి చూతోచించుచున్నావు. కాలాతీతము హృదయ మోపకున్నది.

కమ :—పాపాత్ముడా! నీవు నన్ను ముక్కల క్కులుగఁ జెండాడినను నేను నీకోరికను సమ్మతించను, అదియేనాకడనఁచెప్పయ్యెను.

క్రూర :—(వెడనవ్వు నవ్వి) ఆలాగునా? ఆలాగునా? ఇపుడెవరికొరకు సమ్మతిఁతువో చూచెదఁగాక! (ప్రక్కకుదిరిగి) ఓశూర చాల నీరపాలులారా! ఆ తారా కనకసింహుల నిటుఁ గొనితెండు.

కమ :—(దుఃఖించుచు) అయ్యా! అయ్యా! ఒకచెంపగొట్టిన నీరు-వేరొక చెంపఁగొట్టిన పాలు-అన్నెపున్నెము లెఱుంగని పసికూనలు, వారలతో నీకుఁ బనియేమి?

(అపుడు నీరపాలు శూరపాలురు తారా కనకసింహులతోఁ బ్రవేశింప.)

తార : -- హా తల్లీ! (ఆమె పాదములపైఁ బడును)

కనక : హా! పట్టిదుర్గళ వాటిల్లినది? (అనితల్లినికొగలించుచు) నును!

క్రూర :—కమలా! ఆలోచించుకొనుము తుది పర్యాయమిది నీర్లుముగా ఆలోచించుకొనుము (కత్తిఁమాసి)

గీ కత్తి చేబూని వీరల • కత్తుకలను

గోయమందువా? లేకున్న • కోమలాంగి?

ప్రేమ ననుబొంది దుష్కర • కామవీరఁ

బాపుడువ! యోజనమునేయు • మానసమాన.

కమ :—హా దైవమా! దైవమా! ఎంతటినిర్దయుడవయ్యా (క్రూరసేనుని పాదములపైఁబడి) తండ్రీ! అపరాధినినేను, నా కత్తుకను గోయుము. పసిబాలురు లోకవృత్తము నెఱుంగరు. వారిపై నీ కఠిర కఠినత్వమేల?

క్రూర :—నీవు నా కోరికను మన్నింపకండుటచేత—

కమ : - (ఁనలో) హా బిడ్డలారా ! నా కడుపునఁ బుట్టినందుల
జ్ఞియూ. ఫలము ? మానసంరక్షణార్థమై విమ్మిప్పుడు-ఈ ఖలుని ఖడ్గ
ధారకు బలియియవలయునా ? దుర్భరము-దారుణము-సహింపను
నేను కన్నులార మీ చావును జూడజాలను, ఓ సముద్రుండా ! ముందు
సన్ను నీలోఁ బవేశపెట్టుకొనుమా.

(పరువిడుచుండఁగా క్రూర సేనుఁ దడ్డునిలుచును)

క్రూర :—ఎక్కడికి బోయెదవు ? మిత్రులారా ! మీరీ బుడ
తలను సమీపమునఁ గల యరణ్యమునకుం దోడ్కొనిపోయి యశ
వధించిరండు—

తార :—హా ! విధి !

కనక :— హా తల్లీ !

కమ :—హా బిడ్డలారా ! (అని సముద్రమునఁ బడును)

(శూరపాల వీరపాలురు తారాకనకసింహులఁ గొంపోవుదురు)

క్రూర :—చావుముండా చావు ! నేటితోఁ బూర్తిగా పీడవదలినది
ఇక నిశ్చింతగా నేనుండగలను. (నిష్క్రమించును, తెరపడును)

మూడవరంగము-అరణ్యభూమి

(ప్రవేశము వీరపాల శూరపాలురతో, తారా కనకసేనులు)

తారి :—హా దైవమా ! నీకు మేమింత పగవారమైతిమా ?
అనాధబిడ్డలమగు మమ్ము బలవన్మరణము పాలుసేయుచున్నావా ?
పూర్వ మార్తుల నెందఱినో రక్షించితివందురే ?

సీ. ప్రహ్లాదుఁగొంచిన * భక్తవాత్సల్యంబు

ఏవీట దాఁగెనో * యెఱుంగఁజెపుమ !

కనక :—ద్రాపతిసేలిన * రక్షణాపటిమ నేఁ

డెందుఁబోయినదయ్య * యెఱుంగఁజెపుమ !

తారి :—గజరాజు దయఁజూచు * కొతుకం బీతఱి

నేమాయెనో మాకు * నెఱుంగఁజెపుమ !

కమ :—అంబరీషునిసాక్షుఁ డి అర్హపాలనచీత

ఏమూలనున్నదో ఁ ఎఱుగఁజెపుమ :

తార :—గీ. భర్తృక్షణబిశుదంబు ఁ వడిసీయున్న

చేర ! ఈనాఁడు మమ్మేల ఁ వీపుకెపుమా !

కనక :—అల్పలము ; దిక్కుమాలిన ఁ యగ్భకులము ;

శింషి ! నూ లెల్లీయును ఁ శగునెవకు !

శూర :—[క్రొవముతో] వాఁలారా ! నడువలేమి ? మీ యేడ్పులు మీ మొత్తుగఁజూప —అలించువా రెవ్వరు ?

వీర :—తనలో] సిబ్బిడ్డలగు వీరి నన్యాయముగ వధించుటకు జేతులు రాకున్నవిగదా !

తార :—అన్నలారా ! మమ్మేల : హ్మకముగఁజంపెనరు ? మావంటిబిడ్డలు మీకులేరా ? మీచింత మా కన్నకడుపుకాదా ?

కనక :—అయ్యలారా ! మిమ్ములను బలిమాలుకొందుము మీ పాదములకు మ్రొక్కుదుము. మమ్ముఁ గగఁగించి విడిచిపెట్టుడు.

వీర :—శూరపాలా !

శూర :—[తనలో] వీఁ డసానురుండు, ఏదియో క్రొత్త యెత్తు ఎత్తిఁజూ ; వీఁకి మారాడితినా నా శాణములు నాకుఁ దక్కవు [ప్రకాశముగా] ఏమి ?

వీర :—వీరిని చంపకుండ నీ యరణ్యము లందు విడిచిపోవుదము

శూర :—కూరసేనుఁ డెట్టి గినచో మనలను బ్రతుకనిచ్చునా ?

వీర :—వానితోఁ జంపితిననియే చెప్పుదును. నీకా భయమక్కరలేదు. లగినరీతిఁ నేను చెప్పి నమ్మింతును.

శూర :—అయిన నీ యస్త్రేముఢి గానిమ్ము

వీర : బిడ్డలారా ! మిమ్ములను జంపుటమాని మా యరణ్యమున విడిచిపోవుదము. మీరు మాత్రము కూరసేనుని కంటబడరాదు

తారా కనక :—[నమస్కరింపుచు] మంచిది తండ్రీ ! మంచిది మేము సగరము, ద్రోక్కము.

వీర :—ఈ బట్టలను కట్టుకొని, మీ దుస్తులను మా కొనంగుడు.

తారా కనక :—[అట్లు సేయుచును]

వీర :—శూరపాలా! రమ్మ వీరి మనము సమాముగఁ బంచుకొందము. పిల్లలారా! మఱియొక పారి హెచ్చరించుచున్నాను జాగ్రత్త! క్రూర సేనుని కంటఁబడరాదు ఇరువురు నిష్క్రమించుచు

తార :—సోదరా! దిక్కులేనివారికి దేవుడే దిక్కు.

కనక :—లేకున్న వీరి మనస్సంతిలోనే యిట్లేల మారవలయును? ఆ మహాత్ముడే అనాధబిడ్డలమగు మనలను రక్షించినాఁడు

తార :—సోదరా! అయ్యో! మన కెట్టి కష్టములు ప్రాప్తించినవి? ఆ భగవంతుఁడు బాల్యమునుండియే మనల నిట్లు కష్టముల పాలుసేయుచున్నాఁడు. తండ్రి హతుఁడాయెను. తల్లి మానసంరక్షణార్థమై సముద్రములోఁ బడినది హా విధి!

కనక :—అక్కా! విచార మునుగము దుఃఖించిన కేమి పయోజనము. కర్మఫలము కాఁగాలు నిది సుభవింపజేయునా?

తార :—సోదరా! బాబూ! మిక్కిటముగ దాహమును న్నది. నో రెండిపోవుచున్నది. హా దాహము! దాహము! [మూర్ఛిల్లుచు]

కనక :—అయ్యో! దాహక్షిడచే నీమె నేలఁబడి మూర్ఛిల్లినది నిర్మానుష్యము. దుర్గమమునగు ఈయరణ్యములో జలమెక్కడ దొరకును? పెదకి పురిసెడు నీరుచెచ్చి అక్క నోటిలోఁ బోయకున్న యామె ప్రాణములుండవు. కష్టము లొంటరిగ రావు కాబోలు! [నిష్క్రమించుచు]

[అపుడు మారఁడను కొంగలనాయకుఁడు ప్రవేశము]

మార :—[పరుగున బోయి తారనుజూచి] బలే బలే! ఇన్నో శృతి కలిగింది కటాచ్చం తల్లికి “నరబలి, నరబలి కన్నెపిల్ల కావాలి అప్పుడుగాని పతేచిగంగానని” సెవుతూవుండాది కాళికాదేవి సంతోసగం కలిగేటట్లు ఈమె కంటబడింది. ఎవరో రాసోరి పిల్లలగుంది నిద్దరోతుంది మంచినమయం. తల్లీ! కాళీమతల్లీ! నీకీ కన్నెపిల్ల రత్తం దారోత్తా! ఈమె మాంసాన్ని సంజుడుబెడ్తాను. అప్పుడు నాకు పతేచిగం అయి, కోరిన నరాలిత్తావు నేటికి నా తపం పండాది

[అని మూఁపునఁ దార నిడుకొని గొంపోవును, తెర పడును]

ద్వితీయాంకము — సంపూర్ణము.

క న క తా ర

తృ తీ యాం క ము

మొదటి రంగము పల్లెవాని యిల్లు

[ప్రవేశము పల్లిగాడు— కమల]

పల్లి :—సెప్పే! నీ కేటా మొగహాటం? నముద్దరంలోపడి
చచ్చేవాన్ని వలేసి తీసినానుకాదే?

కమ —[తనలో] హా దైవమా! ఎట్టికష్టములను గూర్చుచు
న్నానయ్య! మానసంరక్షార్థమై కూరసేనుని బారినుండి తప్పించు
కొనుటకు, నముద్దరంలోబడఁగా నన్నితఁడేల పైకి నీయవలయును?
తీసినవాని కిట్టిదుర్బుద్ధి యేల పుట్టవలయును? అకటా! స్వవిఖ్యాత
చరిత్రుడైన యుదయసేనభూపాలుని కర్థాంగినగు నేను—తుదకు జేపలు
పట్టుకొను పల్లెవానికిఁగూడ లోకువయితినా?

పల్లి :—సెప్పవోలే? నాకు దేగంలో యేడిపుడ్తా వుండాది.
నిన్ను సూసినకాడునంచీ, యేదో పుడ్తావుండాది చునప్పులో—

కమ :—అనాదీ! నీకిది ధృమా! నముద్దరంలోబడి చావ
నున్నగానిని నన్నేల బయటికిఁ దీసితివి? తీసినందున కిట్టి కోరికను
గోరుట భావ్యమా? నీ పాదములకు మొక్కెదను తుచ్చములగు
కోరికలు కోరవలకు.

పల్లి :—యేటోలే? ఒల్లకంటుంటే తెగనీట్లుతూండావు; నా
కేటిలోతు? సుక్కలో చందరుడులాగున్నాను. రాగరాయణ్ణి వలే
సుకు పోనానంటే కావలసినన్ని సేపలు పడ్డాను రోజుకు పదిరూపా
యలు సంపాదకం సేస్తాను. కులపెద్దను. నన్నే వొల్లకపోతే, నాకంటే
మించోడు నీ రేడులోకాల్లో ఇంకో డెవడు దొరుకుతాడే.

[అంత త్వరితగతిని చీపురుకట్టతో, పుల్లి ప్రవేశము]

పుల్లి :—[తనలో] ఈ గడదు ఓ రాసారెవడుచుని వలొడ్డి
తీసేడని సాటి జాలారోళ్ళు సెప్పగా నక్కావచ్చినాను [ఘరికమించి]

ఇక్కడే వుండా నిద్దరూ. [నవ్వింపిం:] నీ జంపడ? నిన్ను నూకాఁ మ్మ
మింకెయ్యూ! ఉన్నదాన్ని చాలినానుకాదురా నీ మొగానికి? ఈ
రంకులా డెంకుకరా? [చీపురుకట్టతో కొట్టుచున్నది]

పల్లి:—ఉం వేపుల్లి నీ పాదాలకు మొక్కుతావదీన్ని సూసిన
కాబుంచి మమ్మ నున్నలానోదు ఎంత బహిమాల్నా ఒప్పుకోంటుంది

పుల్లి:—[గ్లిగానిపి] గట్టిగా పట్టు [చీపురు] నా కాపురం పెడ
కొట్టడానికే వచ్చేవు? పో! నుండా! బాలాపిల్లలో ఇంకోతపా
నననడావంటే నిన్ను నేనూ క్కలాగ తరిగి ఉప్పుచాతరేత్రాను. పో
గారా! పల్లిగా [లొంగుకోసేపోవును]

కమ:—పుల్లి! సమయమున కరుడెంచి నన్ను రక్షించినందు
కు నీ కదే సమస్కారము! హా భగవంతుడా! ఇంకను నీకు దాక్షి
ణ్యము కలుగలేదా? సగసాధింబూనికేవా? నేనుచేసిన యపరాధ
మేమి? మహా తరగణవంతుడగు భర్తను వంపజేసితివి కన్నచంతా
మగు బిడ్డలనినవును దానివధ గావించితివి హా తారాకనకసిం
హులారా! అయ్యో బిడ్డలారా! పాపాత్మురాలనగు నా గర్భమున
సామె ఈ ప్రాంతించితివి? మరియొక యానతికి బ్రతుకైనచో గంజయో
అంబలియో [తావి సుఖముగా బ్రణముతో నయిన నుండుకదా!
హా కడుపున బుట్టినందులకు జితవధ గావించుచిరా? అయ్యో!
నే నేంత కఠినహృదయను? ఎట్టి పాపాత్మురాలివి? భర్త నంప
బడిన వెనుక పిల్లల కుత్తుకలు కట్టించి కెటకమయిన పిమ్మట నే
నింకను మొండినై బతికియుంటిని

గీ భర్తగతియిచ్చె బిడ్డలు • చవచునందు

కటిక కత్తికి గురియ్యు • కడచివారు

అక్కటా! నేను మొండినై • స్రుక్కనేల?

[పాణములఁబాయుటే యుత్త • మంబుగాదె?

సముద్రములోబడి తను త్యాగమొనరింప నీ విధమయినది.
కనుక నిక నే యరణ్యములకైన బాసనచో గిట్టి కేసరి శార్దూల
గంజిభేరుండాది హుళ్యుగములలో నేనియోయోటి సముద్రనివేయు
నాదానితో నాకష్టములు గట్టెక్కును [సముద్రమునకు వెళ్లి పడును]

రెండవరంగము మహారణ్యము

(ప్రవేశము విజయసింహుడు, సుమంత్రు)

విజయ :—సుమంత్రీ! మనమీ యరణ్యమధ్యమునే ఈ రాత్రి సేనలతో నుండవలయుననిలొంచుచున్నదే! చీకటిపడుటమనమార్గము కనిపించదు కాని నా హృదయము ప్రాణమిత్తుండగు ఉదయసేనభూపతిని నిద్రలో వధించి వాని యాలిని బలాత్కరించి బిడ్డలను హత్య జేయబంపి కూరిసింహుడు సింహాసనాధిష్టఁడాయెనని సేవకాధిపుండగు సులోచనుడు పంపినవార్తను విన్నది మొదలు—ఆ దుర్మార్గుని ససైన్యముగ నెఱుఁగెదమొందుమా యని వేగిరపడుచున్నది

(అప్పుడు దొంగలనాయకుండగు మారఁడు పోకిరించి

చాటుప డాగియుండును

మం :—రాజశేఖరా! తొందరపడనేల? ఈ రాత్రి యిటు విడిసినపిమ్మట వేకవజాముననే లేచిపోయి నా కూరిసేనుని శిక్షింతము

మార :—(తనలో) ఈ రాసోరినిన్నొడుకబుర్లునూత్రై మారయ్య కూరయ్యగారిమీదికి వొండాత్రైలాగుండాడు, కాని ఈ రాత్రిరే పట్టుకొని యీన్నిక్కడ బందిలో పెద్దాను

విజయ :—మంత్రీ! నీవు చెప్పినట్లే చేయఁ గును వనమంతయు గంటకావృతము—కృారమృగాలవాలము—అంధకారబంధురము సేనలు మారమున విడిసినవి. పోస్తుతము మనమొక్కడ విశ్రమింతుము?

సుమ :—మహారాజా! ఈ యరణ్యములో మనకు సుఖమొక్కడ ఈ వృక్షమక్రింద విశ్రమింపుండు ఖడ్గధారి నై నేనుగావుండెదను

విజయ :—(అట్లు చేయును)

మార :—(తనలో) నేనుపోయి మా గుంబోళ్ళని లాక్కొచ్చి యీళ్ళ నిద్దరిని పట్టుకొని బందీలో పడేత్తాను దొరయ్య కూరయ్య సంతోషించి బగుమతులిత్తాడు. (జెరవడును నిష్క్రమించును)

మూడవరంగము-అరణ్యము

(ప్రవేశము కనకసింహుడు)

(4) కనక :—(దుఃఖించుచు) అక్కా! అక్కా! అయ్యో! మర్భర

దాహవేదనాపీడితవై “జలము జలమ”ని కేళలిడంగా గొనితెచ్చుటకై పోయితినిగా! జలముం గొనితెచ్చులోపల నీ వేమయితివి? అక్కా!

సీ. సింహశార్దూలముల్ ♦ చేరి కూరంబుగ
నినుబొట్టలోఁ బెట్టు ♦ కొనెనెచెపుమ!
దారుణనిస్వయంజ్ఞ ♦ కూరుడైననువచ్చి
తనవాతఁ బడఁచేసి ♦ కొనెనెచెపురు!
దాహపీడితవై ♦ తనువును ద్యజియింప
వనమృగంబులువచ్చి ♦ తినెనెచెపుమ!
తమ్మునిపై మదిఁ ♦ దామనంబొనవఁగా
ననువీడి యెందయునఁ ♦ జనికెచెపుమ!

గీ. అక్కా! పుట్టినది మొదల్ ♦ వెక్కననడి
యెఱుంగవీవు; నిన్బాగుడని ♦ నెంచియిపుడు
వదలితివె నన్ను నిచువీడి ♦ బ్రతుకఁగలనె?
జాడఁ దెలియదు సంకేమి ♦ నలుపువాడ!

హా దైవమా! అటు నండిని హత్యజేసితివి; తల్లిని నమువ్రాసులో ముంచితివి, మమ్ముల నీ రితిని వేటువరచితివి నీకు మా కుటుంబమున నింత యాగ్రహము? లోకములో ధర్మపరాయణులు సుఖంతురని పెద్దలందుచే? అని కల్ల వట్టిమాట! ధర్మమున కీ యుగమునందావులేదు సత్యమునుకొంటులేదు. న్యాయమున కాశ్రయము లేదు. హంతకులకు-అధర్మపరాయణులకు సఖము-వశ్వర్యము-అభివృద్ధి కలుగుచున్నది, అదియే నిజముగానా పోయిన సద్ధర్మనిరతుడగు నా తండ్రి కట్టి దురవస్థయూ? మహాపతివ్రతామతల్లి యగు మా తల్లికట్టి దుర్మరణమా? అన్నె పున్నెము శారుగని కనుగందులమగు మాకిట్టి యిక్కట్టులా? (కొంచెమాగి) ఇప్పుడు నా కేదికర్తవ్యము? ఎవరు శరణ్యము? అఁ! ఒకరిని శరణువేడకేల? తల్లిని గోల్పోయి తండ్రిని గోల్పోయి, అక్కని గోల్పోయి, నే నొక్కరుండను మొండినై బ్రతుక

నేల ? బ్రతికి చేయునదేమున్నది ? నావంటి నిర్భాగ్యుడు కన్ననేమి ?
 ఊహననేమి ? నా కొరకు నిలపించువా రెవ్వరు ? నా యోగక్షేపముల
 నాయువా రెవ్వరు ? ఏకాకినై అడవులలోఁబడి కప్పటకు గుడ్డ, కడు
 ఖన కన్ననూలేక బ్రతికియుండనేల ? ఈ రాతిబండపైఁ దలను గొట్టు
 కొని చనిపోవుమను (బండను సమీపించి, చేతులుజోడించి) ఈశ్వరా
 నీవెంత నిర్దయుఁడనను, ఎంత పగ నాధించుచున్నను నేనునున్నాను
 నిన్ను పొగవదలను.

గీ దేశమునువాసి యూరితి + భిన్నునిము
 బంధుగులు చుట్టునులును, ఎ + పుడును
 అడవిలోఁబడి కప్పంబు + లండబాట
 తనువునాసెక ; రక్షింపు + తండ్రి

(అని తలను బద్దలకొట్టుకొనబావగా నొకముని పోవును)

మును :—బాలకా ! బాలకా ! మరణింపవలదు సాహసము
 విడుపుము మనీయ తపఃప్రభావంబుచే నీ వృత్తాంతం బెరింగితిని.

కనక :—దేవా ! మీ రెవ్వరు ? దిక్కుమాలినవాఁడ నగు
 నాతోమీఁద బనియేమి ? నన్నెందులకు చావనీయరు ?

ముని :—ఓయీ ! నీవు ఘోరమూఢాడక, వెంటనే బయలు
 దేరి తూర్పుదిక్కుగాఁ బొమ్ము. నీకు సర్వశ్రేయము లొడవును. నందే
 హము వలదు ఆలశ్యము సేయకుము మహర్షి నగు నా మాటను గా
 వనకుము. నే నేఁగుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

కనక :—భగవంతా ! స్వామీ ! నీ చర్యలు దురవగాహ
 ములు ; నీ లీల లద్భుతంబులు. ప్రాణాలయందలి యాసం ద్యజించి
 నీలోఁ జేరనుండఁగా మరల నిది యొకటా ! కానిమ్ము. నీ యిష్టము
 వచ్చినట్లు చేయుము దేవాదారులెల్లరు నీ చేతులందలి కీలుబొమ్మలు
 గదా ! మునివచన మనుల్లంఘనీయము-తూర్పుదిక్కుంబట్టి పోయెదను
 (నిష్క్రమించును, తొర పడును)

నాల్గవఁగఁము అరణ్యము

(ప్రవేశము కమల—వీరసింగు)

కమ :—అయ్యా ! ఆ వ్యాఘ్రరాజము నా యందు గరుణించి, నన్ను దన పొట్టం బెట్టుకొనఁగోరగా నీవేల దానిని వారించితివి ? నిర్భాగ్యునగు నా కింకను కష్టములు తప్పవా ?

వీర :—అమ్మా ! నీ మోహన దీనత్వము పొడనూపుచున్నది మాటలయందు విరక్తిభావమున్నది కోరి చావుం దెచ్చుకొనునంతటి కష్టము నీకేల ? నీ వృత్తాంత మెఱింగింపుము

కమ :—(తనలో) ఆహా ! నాధుఁడు గతించినపిమ్మట నెన్ని దినములకు సత్పుంగవ సందర్శనమయినది ? ఈ మహాభాగుఁడెవ్వఁడో ధర్మపథగామి (ప్రకాశముగా) తండ్రి ! నే నొక దిక్కుమాలినదానను అనాధను. నా వృత్తాంతమాత్రో నీకుఁ బనియేమున్నది మరణింపనుం డఁగా నది తప్పించితివి ఇక నెట్లు బ్రతుకుదునని మాత్రము నాకు విచారమగుచున్నది.

వీర :—తల్లీ ! నీ వొక మహావతిప్రేతవు ; సంపన్న శ్రమహినురాలివి ; కాశకర్మవశముచే గడగండ్లచాలెయున్నావని నాకుఁ దోచుచున్నది నీయందు నాకు ధిక్తిభావములు కుదిరినవి. మాయుంటికి దయసేయుమా అక్కడ స్వేచ్ఛగా నుండుము నా కిడుపుగు భార్యలు గలరు గృహకృత్యములను నీ వేచియుఁ జేయనక్కరలేదు నిన్న త్వంత గౌరవముతో జూతుము సరదా ముడిగి నా వెంటరమ్ము.

కమ :—(తనలో) దైవమా ! మరల-నిదిమొక సంఘటనమా ? కానిమ్ము ; నీ లీల లతిక్రమించుట కేరికి శక్యము. (ప్రకాశముగా) ఓ పుణ్యపురుషా ! నాయం దిట్టి వార్తలవ్య మానినందులకు నేను కృతజ్ఞురాలను నీ యాజ్ఞను బాటించును.

వీర :—తల్లీ ! సంతోషము ! రమ్ము పోవుదము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు, తెర పడును)

తృతీయాంకము—సంపూర్ణము.

క స క తా ర

చ తు ర్థాం క ము

మొదటి రంగము విజయసింహుని నగరు

(సింహద్వారమునందలి భటుడు)

భటుడు. — (తనలో) అకటా! నేటి కనేకదినములు గడచి పోయినవి. విజయసింహుని రాజుగారి బాడ చూవంతయుఁ దెలియ లేదుగదా! మిత్రుఁడును నుదయ సేననుఁ హోదయించి హత్యగా సంపదదెసన్న వార్తను విచుటచే నే ససైన్యముగ వానిని దండించు లక్ష్య పయనమైపోయిరి ఒకనాఁ డిరణ్యమున నిశిధమగుట కే విశ్రమించి రట! తెలివిమాలిన య సైన్యము పరిసరముల విడిసిరట! కాని యదేమిపాపమో! తెల్లవారకపిమ్మట నెరుగు వెదకినను రాజుగారు కనబడ లేదట! వారికిఁ గావలి గాయుచున్న మంత్రము స్తకము తెగి పడియున్నదట! అబ్బా! రాజుగారి బాడఁ దెలియుటకు నగరులోని యమాత్యచమూపతు లెంత ప్రయత్నించిరి కాని యేమిలాభము! ఎండలు చారులేగిన నేమి? ఎన్ని దేశములు తిరిగిన నేమి అ తయు నిష్ఫలమే! రాజులేకుండుటచే రాష్ట్రమున అరాజక మధికమగుచున్నది పురోహితులవారి యాజ్ఞానుసారము ఈ సింహద్వారమున దుర్గం బ్రతి స్థించిరి. ఎవ్వఁ డీ కవాటముం దెరుచుకొని లోనఁ బ్రవేశింపఁగలఁడో వానిని రాజ్యాధిపతిగారి జేయుట కమాత్యచమూపతు లువ్యభిచారు చున్నారు. ఇన్నిదినములు గడచినను యెవ్వఁడు రాలేదు. (పక్కకు జూచి) అహో! నవమన్మథాకారునివలె నున్న యా బాలుఁడెవ్వఁడు? ఇటులనే వచ్చుచున్నాడు.

(అవుడు కనకసింహుడు ప్రవేశము)

కనక :—ఓయీ ఈ భవన మెవ్వరిది ? మాన్దాయాన ముపశమించుకొనుట కిందించుకనేపు వి శమింపవచ్చునా ?

భటు :—ఓ రెవ్వరు ?

కనక :—నే నొక రాజకుమారుడను

భటు :—ఆ కవాటం తెరచి లోనికి బొందు.

కనక :—(కవాటం దెఱచి లోనికి బోయినాడు)

భటు :—(సంతోషముతో) ఆహా ఈ మహాత్ముడెవ్వడో ! అవలంకార గ వాటముం దెఱచి లోనికి బొంగలిగెను ! నేటితో మా శప్తములు గల్పెక్కినవి. నేనుపోయి అమాత్య శేఖరున తెలిగింతును.

(తెర పడును, నిష్క్రమించును)

రెండవవరంగం అరణ్యము

(తెరయెత్తగా ప్రవేశము విజయసింహుడు)

విజయ :—(తనలో) అన్నన్నా ! ఈ దుర్భాస్థులగు దొంగలు నన్నెంతవనిచేసినారు ! నాటిరాత్రి చెట్టుక్రింద నిశమించియుండగా గుంపులుగానచ్చి మంత్రించి, నిదితుండనగు నన్ను మత్తుమందు సహాయముతో గొనివచ్చి యీ చెఱలో బడవేసిరి. కానిమ్ము, వారి కిప్పుడు తగినట్లు చేసితిని మోసమునకు మోసమే ప్రతిక్రియ యని తలంచి, తప్పతాగి యొడలెరుంగక పడియున్న యీ దొంగల కన్నులలో గారముకొట్టి చెఱసాలనుండి ఈవల బడితినిగదా ఇంత నిక్కడ దడయరాదు, ఆ ! తిడసిన నేమిభయము ? హస్తమునకు ఖడ్గము న్నడి దొంగ లొక్కరుగాదు పదివేలమంది వచ్చినను వారికుత్తుకలం బట్టి పటపట గోసెదన, నాడే వారు మత్తుమందు జల్లుకున్నయెడల నేను వారికి జిక్కుదునా ?

(నే వధ్యమున హాహాకారము)

విజయ :—(ఆలకించి) ఆ ! ఏమిది ? ఈ దుర్గమారణ్యములో గోకిల స్వరమును మరపించు మృదుస్వరముతో హాహాకారము చేయు

చున్న యా అబల యెవ్వరు? (ప్రక్కకుఁజూచి) ఔరా! ఏమి వాని దారుణమే! ఏమి వాని సాహసము! నాపై మత్తుమందుఁ జల్లి నశ్చుఁ జెఱఁబెట్టిన దొంగలచాయఁడగు ఆ మూరఁడే యొక కన్యకామణిని మూపునఁ జెట్టుకొని, గుడికి మేకపోతుం దీసికొనిపోవునట్లు గొంపోవు చున్నాఁడు, నేడు నా కత్తికిఁ బనితగిలినది. ఇక్కడ ఆస్యము యొక పోయి ఆ దుర్మార్గుఁ డా బాలిక నెందులకుఁ దీసికొనిపోవుచున్నాఁడో ఎక్కడకు వెళ్ళుచున్నాఁడో తెలిసికొనెదను. (నిష్క్రమించును)

(తెర వాలును)

మూడవరంగము కాళికాలయము

(ప్రవేశము మూరఁడు తార-చాటున విజయసింహుఁడు)

మూర :—పిల్లా! ఏందుకేడుస్తావు. మొక్కుకో. కాళికా అమ్మారికి కడసారి మొక్కుకో. నిన్నెలాగ బలియ్యకమానను.

తార :—(నీచుచు) హా భగవంతుడా! అసహాధినగు నవిట్లు దుఃఖపెట్టుట న్యాయమా? నేను దుస్సీలనుగానే! అసత్యము లాడలేదే! అన్యాయము లొనరింపలేదే! నధర్మములు సేయలేదే! అన్నెపున్నెము లెఱుంగనే! లోకవృత్తమును గ్రహింపలేదే! అమాయకురాలినే! తర్జి! నన్నింత కష్టపెట్టనేల? తల్లిదండ్రులులేని బిడ్డం జేసితివి. ఏలైక సోదరుండగు కనకసింహుని వీడఁజేసితివి, అతిభయంకరుడైన దొంగలత్రేనిచేతిలోఁ బడవైదితివి ఇన్నిదివములవఱకుఁ జెఱయందుంచిరి ఇంకనూ కళదీరలేదా? ఇంకను నీకు సంతృప్తి కలుగలేదా? నా చావునుగూడఁ జూచి సంతోషింపఁదలచితివా? అట్లయిన నాకు సహజమరణముం గల్పించి నాకు నీ సాన్నిధ్య మొసంగరాదా? ఈ కటికకత్తితో గుత్తుకను గోయింపనేల?

విజయ :—(తనలో) ఏమి? ఈమె మాటలంబట్టి చూడగా ఉదయసేనుని పుత్రికయగు తారవలె నున్నది? ఇంచుకనేపు తాళెదను, సమయముఁజూచి యా దస్త్వుని కంఠము నెగురవేసెదను.

మూర :—ఏందుకేడుస్తావు పిల్లా! నీకు సాపుతప్పదు. నేనెన్నో హోజులకాడ్చుచీ, మా కాళికామ్మారిని పక్షేచ్ఛిగం సేసికోవాలని

కోర్తుండాను. కన్నెపిల్లను బలిత్తేనేగాని, పతేచ్చిగంకానంది. దొరక్క
దొరక్క నాకు దొరికినోవు విన్నోగ్గుతానా ఒగ్గును కనుక కడసారి
మొక్కుకొని సావుతప్పనప్పు డేడుపెందుకు ?

తార :—తల్లీ! కావీ!

గీ. ప్రతిదినంబు దినుచున్న • పశుగణంబు
చాలదంచుఁ దలంచితే • స్వాంతమందు
ఆర్తనగు నన్న రక్షింప • మానియిట్లు
లకోట! భుజియింపఁజూచెదే • అంగదడఁగ!

తల్లీ! పరాశక్తివగు నీకే యిట్టి పాడుబుద్ధి పుట్టినదా? దీనరక్ష
ణము నీకు మారమైనదా? దుష్టశిక్షణ మహితమైనదా? (మారని
కాళ్ళపైబడి) తండ్రి! నన్నేల నిష్కారణముగ నభింపఁజూచెదవు?
నేను నీ కొమరితవంటిదాననుగానా?

మార :—నాతో మాట్లాడొద్దు. కత్తిమారుకొనీగొవున అట్లా
నికి మొక్కుకో-లేకపోతే మానీ! (అని కత్తిని మారుచున్నాను)

విజయ :—(తనలో) నాకిదే సమయము ఇప్పుడీ దుర్మాగ్గుడు
వారిపోజాలదు.

తార :—హా దైవమా! నన్న రక్షింపవా! ఓ సూర్యచంద్రు
లారా! ఓ భూతిములారా! ఓ అష్టదిక్పాలకులారా! మీరయిన నాకీ
భయంకర మరణముం దప్పింపుడు!

విజయ :—అమ్మా! భయపడకుము నిన్న రక్షింప వచ్చుచు
న్నాడు అని ముందుకు లంఘించి మారని తలం దెగవేయును.
మారఁడు క్రిందఁబడి కిలకిలఁ గొట్టుకొనుచుండును)

విజయ :—చావుము దుర్మార్గుడా! నీ వొనర్చిన దుష్కార్య
ముల కిదియే ఫలము

తార :—ఓ మహాత్మా!

గీ యక్షుడవా! సింధుడవా! లేక • అమరుంపవా, స
మయమునకు వచ్చి నా పంచ • ప్రాణములను

రక్షణము నేసితివిగాదె? * రమ్యగుణుడ !

ఎటులండీర్తును ని ఋణ * మేను చెప్పుమ !

(అని వానిపాదముపై బడును)

విజయ :—బిడ్డా ! లెమ్ము నగవకుము నేను నీవు తలంచినట్లు మానవమాత్రుడనే ! విజయసింహుడను భూపాలుండను.

తార :—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి ? నీవు నా జనకుడగు ఉదయ సేనభూపతికి బ్రాణమిత్రుడగు విజయసేనుండవా ? హా తండ్రి (అని పాదములపైబడును)

విజయ :—తనలో) నా యూహ నిజమైనది. (పుత్రీ ! ఎలవి చారిత్రపు. దుఃఖము డగుము. ఖలుండుగు క్రూరసేనుడు నీ జనకుని హింసగావించినాడని విని స్తనైశ్యముతో నా దుర్మార్గుని దండ్రించు లక్ష బయలుబడితిని ఈ యరణ్యముగఁడ బయోణముచేయుచునొక నాడు అమాత్య నమేకుండనై సశిధుగుటచే బయోణము సేయనో పక వృక్షచ్ఛాయను విశ్రమించితిని అట్టితరిని నిన్ను గొనివచ్చిన ఈ దస్యుడే నా మంత్రంజయి, నాకు మత్తుచుండిచ్చి నిన్ను జెరంబెట్టి నాడు ఈ దినమునఁ గావలివాండ్రను మోసపుట్టి బండిం దప్పించు కొంటిని నిన్నీ మారఁడు గొనివచ్చుటచూచి నే నిక్కడను వచ్చి చాలున నిలువఁబడి వినుచుంటిని అమ్మా ఇది నా స్వత్రాంతము.

తార :—(కన్నీగుగార్చుచు) ఆహా ! విజయసింహభూపాలా ! మిత్రవాత్సల్యముచేతి నెట్టిచిక్కులకు లోనయితివి ?

విజయ :—కుమారీ ! నీ జనని యేమయినది ? సోదరుడు కనక సింహుడేడి ? నీవీ దుర్మార్గున కెట్లు వశమయితివి ?

తార :—(దుఃఖించుచు) అయ్యో ! తండ్రి ! ఎమని చెప్పుదును ఖలుండగు క్రూరసేనుడు మా తల్లిం బలాత్కరింపఁజోవఁగా—ఆ మహాసాధ్వి సముద్రములో బడినది. మమ్ముల నిరువురను దన యనుచరులచే జింప నొక యరణ్యమునకుఁ బంపినాడు. భగవదనుగ్రహ

ముచేత, ఆ క్రూరసేనుని యనుచగులలో నొకఁడు మాయుడుఁ గని కరించి మమ్మలను జింపక విడిచిపెట్టినాఁడు. అంత నేనును సోదరుండును అరణ్యమునబడి పోవుచుంటిమి. నేను దుర్భరంబగు దాహపీడచే నేలబడి మూర్ఛిల్లితిని. అపుడు సోదరుఁడు కనకసింహుఁడు జలముం గొనితెచ్చుటకుఁ బోయినాఁడు పిమ్మట ఏమయినదో నే నెఱుంగను. నాకు స్పృహనచ్చునదికి నేనొక చెఱయందుంటిని. ఈ దినమున నిపుడు నీచే హతుఁడైన యీ వన్యుఁడు నన్నుఁ గాళికాదేవికి బలియిచ్చెనని తీసికొని వచ్చినాఁడు పిమ్మట నీ వెఱింగిన విషయమే? (కొంచెమిగి) తండ్రీ! నా సోదరుఁడు కనకసింహుఁ డేమాయెనోకదా!

విజయ:—అమ్మా! నీవు విచారింపవలదు చీకటిపడుచున్నది రమ్మ. మనమీ అరణ్యముం దాటిపోవుదము. కొలఁది రోజులలోనే మనము పురముం జేరఁగలము. పిమ్మటఁ జారులను బంపి నీ సోదరుఁ డాడలం దెలిసికొనవచ్చును. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు, తెరపడును)

నాలగవ రంగము వీరసింగు లోగిలి

(ప్ర)వేశము వీరసింగు రెండవభార్య కుముదాబాయి)

కుముద:—(తనలో) లోకములో నవతిపోరుపడుట కష్టము గదా! ఎక్కడో, అరణ్యములో పెద్దపులి చంపుచున్న యువతిని మా నాథుఁడు రక్షించి వెంటఁబెట్టుకొని యింటికిఁ దీసికొనివచ్చినాఁ డుఆమె యప్పటినుండి మా యింటనే యున్నది. కాని అదియేమిచిత్రమో ఈమె యెల్లప్పుడు నా నవతియగు రాధాబాయివత్సముననే మాట లాడుచుండును. ఆమెబిడ్డల నెక్కుడు ముద్దుగాఁ జూచును. నేటితో నేను చేసిన పనిమూలమున నిక నా నవతికి బిడ్డఁడేదీ! పాలలో విష ముగల్పి యా బుడుతనికిఁ ద్రాగుమని యిచ్చితిని. ఆతఁ డది త్రాగి నాఁడు ఆప్షడే చచ్చినాఁడు. నేరము నామీఁదఁ బడకుండ మాయింట నున్న ఆ యువతియే బాలునిం బంపినదని భర్తలోఁ జెప్పితిని; కృత్రి మముగా నేడ్చితిని. ఉపాయమున్నచో సాధిపంరాని కార్య మేమున్నది

(తెరలో కలకలము)

(ప్రక్కకుఁజూచి) సెబాస్! నాది తెలివి నాది యుక్తి. నేను చేసిన నేరమున కామెను రాజభటులు గొనిపోవుచున్నారని వదోయించుక పుణ్యముచేసినది. అందుచేతనే వాఁడు పెద్దపులితోటితోఁబడి చచ్చుముంక నేటివరకు బ్రతికినది నేడు నేనుచేసిన నేర మీమెమీద మోపబడుటవలన మరణదండన ఈమెకుఁ దప్పదు. ఇంక నేను పోయెదను. సాక్ష్యమియచలసియుండు నేమో! (నిష్క్రమించును, తెరపడును)

చతుర్థాంకము—సంపూర్ణము.

శ్రీరాజేశ్వరి పల్లికేషన్స్ వారి ప్రచురణలు

భిక్షుకి	కే! రా॥	నర్తనశాల (నాటిక)	నా॥ జో॥
గరీబ్	„	భార్యలనమ్మె	కృ॥ తీ॥
అనుపమాదేవి	కృ॥ తీ॥	వినువీధి	(ఖండకావ్యం)
నాగమ్మ	కా॥ సా॥	మోహిని	
ఫాదర్ యిండియా	వి॥ వి॥	తాయజీ	అ॥ సూ॥
మదర్ యిండియా	„	ఎడ్జిఫోలో	కా॥ సూ॥

ఒక్కొక్కటి రూపాయి మాత్రమే.

ఆంధ్రసోదర్లకు ఆనందింపజేసే అమూల్యమైన పుస్తకములు చదివి ఆనందించిండి.

కాళహస్తి తమారావు అండ్ సన్స్,

సంస్కృతాంధ్ర బుక్ డిపో, రాజమహేంద్రవరము.

క న క త్రా ర

పంచమాంకము

మొదటి రంగము సభాస్థలి

(తేర యెత్తగా సింహాసనమునఁ గనకసింహుఁడు—సువర్ణుఁడను
మంత్రీ—భటుడు—వీరసింగు—కమల—శుముదా బాయి)

కనక :—సువర్ణా ! ఈ మువ్వడికి సంబంధించిన నేరములో
మనభటుని ముందు విచారించుము.

సువ :—భటుడా ! నీకీ శిశుహత్యనేర సంవర్ధమున తెలిసి
సంతవరకు జెప్పుము.

భటు :—మహాప్రభూ నేను వీధిబడి పోవుచుండగా వీరసింగు
గారి భవనములో గందరగోళ ముదయించినది అదేమైయుండునాయలి
నేను పోయితిని. అంత వాడు తమ పెద్దవార్య పుత్రునకుఁ దమయింటి
లోనున్న యీమె విషమిచ్చి చంపినదని చెప్పిరి అని (కమలం జూపును)
తోడనే నామెను బంధించి తెచ్చి చెరసాలం జెట్టితిని; నేడు నేర
మును విచారింపబూనుకొనుటచే నాత్యమిచ్చుటకు వీరిని హాజరు పెట్టి
తిని ఇవియే నే నెఱింగిన సంగతులు

కనక :—(కమలం దేటిపారజూచి తనలో) ఔరా ! ఏమిది ?
ఈమెయందు మా తల్లియొక్క ప్రతిబింబము పొడసూపుచున్నది? అ!
ఏమి నా పెరి బకరిని బొలినవారు వేరొకరుండరాదా ? నాడు సము
ద్రములోఁబడిన నే డెక్కడనుండివచ్చును.

సువ :—వీరసింగూ ! ఈ హత్యాసందర్భమున నీ వెఱింగినవిష
యములను ప్రభువువారికిఁ దెలియజేయుము.

వీర :—ప్రభూ ! నా కిరువారు భార్యలు గలరు ! అందొకరై కుముదాబాయి . వేరొకరై రాధాబాయి. ఆ యిరువురకు బిడ్డలుగలరు ఒకనాడు నే నరణ్యము నకు వేటకై యేగితిని. (కమలం జూపుచు) అట నొక బెబ్బలి యీ మెప్పై లఘించె, తన పొట్టం బెట్టుకొనుచుండగా వెను క్కటాకునఁ బోయి. దానిని మడియింపఁజేసి యీమెను రక్షించితిని. ఈమె తాను దిక్కుమాలినదాననని చెప్పటచే నాడే నా వెంట నిడుకొని గృహమునకుఁ దీసికొనివచ్చి మాతృభావమున కొఱం పయఁ గలుగకుండ గౌరవించుచుంటిని. ఈమెయు మహాసాధ్వీవత్సల్లి వోలె వర్తించుచున్నది. కాని యీనాడు మా పాపమో-లేక ఆమెకి యపకీర్తి బ్రహ్మ లలాటమన లిఖించినాడో నెలయిద ; కాని నా పెద్దభార్యయొక్క కుమారునక విషమిచ్చి చంపినది.

కనక :—వీరసింగూ ! నీ వామె విషమిచ్చుట చూచితివా ?

కమ :—(తెలఁ) అహో ! ఏమిది ? ఈ కంఠస్వరము నాకుఁ చిరపంఠ తమవలెనున్నదే ? (పరికించి చూచి) అన్నన్న ! ఈతని మూర్తియందు నా కుమారుని చిహ్నములు పొడఁగట్టుచున్నవే

వీర :—మహాప్రభూ ! నే ననత్యమాడఁజాలను. ఈమె విషమిచ్చుటకు నేను చూడలేదు నా చిన్నభార్యయగు కుముదాబాయి నాకుఁ జెప్పినమాటనే నేను దేవరికు విన్నవించితిని

కనక :—నీ యభిప్రాయమేమి ? ఈమె యట్టి దుష్కార్య మాచరించినదని దలంతువా ?

వీర :—మహాత్మా ! నే నది యెట్లుచెప్పగలను ? ఆమె సద్వర్తనము ను బట్టిచూడఁగా నట్టి హఠ్యం జేసియుండదని నేనుమాత్రమే కాదు ఇరుగుపొరుగువారు కూడ విశ్వసించుదురు.

కనక :—అమాత్యకేళిరా ! ఇఁక నీని రెండవ భార్యయగు కుముదాబాయిని విచారింపుము.

సువ :—వీరసింగూ ! ఇఁక నీవు ప్రక్కకేగి, నీ రెండవభార్య నిటఁ బ్రవేశ పెట్టము. (అతఁ డట్లు చేయును)

కనక :—అమ్మా ! నీ సవతి కుమారుని హత్యనుగురించి నీకుఁ జెలిపిన యదార్థ మెఱిగింపుము

కుముద :—(గట్టిగా) ఈమెనాసవతి కుమారుని విషమిచ్చి చంపినది

కనక :—(తనలో) ఏమి? ఇంత దృఢముగాఁ జెప్పుచున్నది, నాక్కునందలి కక్కశెముం జూడఁగా, ఆ పని నపత్నిమాచ్యుర్యముచే ఈమెయే చేసియుండునని యోచించుచున్నది (కనులం బరిశీలించి) అక్కటా ! ఈమె గాంచినంతనే హృదయము దాందోళన మొనర్చుచున్నది. నిక్కముగ నా తల్లివోలే నున్నది (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! నీవు నీ సవతిబిడ్డ కీమె విషమిచ్చుచుండగా చూచితివా?

కుముద :—చూచి—లేదు—ఆ ! చూచితిని.

కనక :—నీ నవత్యమాడఁజూచినను, నీ నాలుక అసత్యవ్రూపదుగదా ! (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! ఇంక జాలును. నీ వేగుము. (మంత్రీ) నుద్దేశించి) సువర్ణా ! నేరస్థురాలనబడు నామెను బిలుపుము.

శమ :—(ముందుకుకొచ్చి నిలువఁబడెను)

కనక :—అమ్మా ! నీపై మోపఁబడిన యీ నేరమునకు నీవు ప్రత్యుత్తర మేమి చెప్పుదువు?

శమ :—(తనలో) “అమ్మా” యనుటతోడనే కనక సేయడవి పించి నా డీతఁడు హృదయమా ! తొందరపడకుము (ప్రకాశముగా, అమ్మా ! నీ నేమియుఁ జెప్పవలచుకొనలేదు మీ చిత్తము వచ్చినట్లు చేయుడు.

(అపుడు వైద్యుడొక బాలునితో బ్రవేశము)

వైద్యు :—మహాప్రభూ ! ఈ హత్యానందర్భావనందు తగిన సాక్ష్యమిచ్చుటకు వచ్చితిని. సేనొక వైద్యుడను.

(అందఱు దెల్లబొయి చూతురు)

కనక :—నీకుఁ దోసిన సత్యమెఱిగింపుము.

వైద్యు :—మహారాజా ! ఈతఁడే విషమియఁబడిన బాలుఁడు

విర :—హా కుమారా! తండ్రీ! బ్రతికితివా! (కొంగలించుకొనును)

కనక :—(అశ్చర్యముతో) ఎట్లు బ్రతికినాడు ?

వైద్యు :—ప్రభూ! వీనిని చికిత్సాస్థమై నా యొద్దకుఁ బంపగా నేను తగిన మందునఁగి విషముం గ్రక్కించెడిది. విచారశక్తి మై విఠ్లరు నిటకుఁ గొనిరాబడుటచే, చత్వార్యము లీ బాలునిచలననే తెలిసికొని నిర్దోషిని రక్షించుటకై శిరుణమున కిసువచ్చెడిది

కనక :—ఎవరు నిర్దోషి ?

వైద్యు :—ప్రభువువా రీ బాలునిచలననే తెలిసికొనుడు.

కనక :—అబ్బాయీ! నీకు విషమిచ్చినది యెవరు ?

బాలు :—మా పిన్ని పాలలోఁగలిపి త్రాగుమన్నది త్రాగుట శోడనే కన్నులు తిరిగినవి క్రిందబడితిని.

కనక :—నువర్తా! శిశుహత్యంజేయుటకుఁ బూనుటయేగాక తా జేసిన నేరమ నన్యలపై నారోపించునదగుటచే ఈమె పథ్యురాలు అధికారవశము ను వ్రాసియిచ్చి దండనాధికారియొద్దకు భటునితో సీమెను వశ్యపానమునకుఁ బంపుము

నువర్తక ద్ల చేయగా భటుడు కుముదాభాయిని దోడ్కొని

పోవును వీరసింగుకుమారు నెత్తుకొని పోవును.

కనక :—(తనలో) ఈమె తప్పక నా తల్లియే! సందేహము లేదు తన కథగ చెప్పునుని ప్రశ్నించెదగాక [ప్రకాశముగా] అమ్మా నీ వృత్తాంత మెఱిగించుము.

కమ :—అయ్యో! నన్నెల పలుమారులు నొక్కించి యడుగుదురు ? నే నొక నిర్భాగ్యురాలును అనాధను ? అం చెప్పినచాలదా!

కనక :—[అతీముతో] అమ్మా! చెప్పుము సందేహింపకుము వెనుదీయకుము నీ చరిత్ర సర్వము చెప్పుము ?

కమ :—[తనలో] ఏమి ? నా గాధను వినుట కింత కుతూహల పడుచున్నాడు ఈతఁడు నేను తలంచినట్లు నా బిడ్డఁడా! ఏమయిన జెప్పటయే మంచిది [ప్రకాశముగా]

సీ మఱది కూర్చుండఁచి ♦ మగఁగని వధియింప
 సనదనైతిని నేను ♦ వినునగురుడ !
 ఆత్మవాతివ్రత్య ♦ మంతమొందింపగా
 దుర్మార్గుడౌ వాడు ♦ తొడఁగినంత
 సహియింపఁజాలక ♦ గహనసీమనుజొచ్చి
 పలు విదకప్రమాల్ ♦ బడితినేను
 బిడ్డల నిరువురి ♦ విధవశంబునఁ గోలు
 పోయితి నీరీతిఁ ♦ బుడమియందు

గీ. బ్రతికియున్నాను జీవచ్ఛ ♦ నఁబనగుచు ;
 దిక్క లేనయ్యడనునాకు ♦ కనురాల ;
 వంత మెందుగ నుండె నా ♦ స్వాంతమందు ;
 వల వినఁగోరెదవు నాదు జాలికెను ?

కనక :—[చటాలు లేచిపోయి యామెం గౌఁగలించుకొని]
 హా తల్లీ !

కమల :—[కౌఁగలించుకొని] హా కనక నేనా ! లండీ ! నీవేనా !
 [జెర పడును]

రెండవ రంగము

[ప్రవేశము భటుఁడు]

భటు :—కనక నేనమహారాజుగారు నన్నెన్మయుతులై తన పిన
 పండ్రియగు కూర్చనేనుఁగిమిదికి యుద్ధమునకు వెళ్ళిరి. ఈ యుద్ధ
 కెన్నిదినములకు ముగియునో ! తిరిగి మహారాజెప్పు డిటకు వచ్చునో !
 ప్రక్కకుఁ జూచి] ఆ వచ్చువా రెవ్వరుచెప్పమా ? ఒక జాలికయు
 నొక పురుషుఁడును ! [వరికమించి] ఏమిది ? ఏమిది ? అహో ! ఎన్న
 దినములకు ? మహారాజుగారు విజయసింహులే ! నాఁడు జాడ లేకుండఁ
 జూయిన మా ప్రభువు లే !

[అప్పుడు తారానమేతుడై జయపి న్ముఁగు ప్రవేశము]

భటు :—జయము జయము మహారాజుగారికి [నమస్కరించును]

విజయ :—ఓరీ ! విశేషములేమి ?

భటు :—మహాప్రభూ ! నాండు మీరు క్రూరసేనునిమీఁదికి చాడివెడలుచు మార్గములో దప్పిపోయినారు. చాలదినములవరకు మీ జాడ దెలిసికొనుటకు విశ్వప్రయత్నము గావించినాను. లాభము లేక పోయినది. చివరకు మహామర్మతిగారు పురోహితుఁడవారి యాజ్ఞానుసారము సింహస్వానమున దుర్గతో నిర్మించిరి అద్దానింఁజూచి లోనఁ బ్రవేశించున రిసి రాజుగఁ జేయు నూహించిరి కొన్నదినంబుకు మీ మిత్రులగు దివంగతులైన ఉదయసేనభూపాలుఁడు పుత్తులగు కనక సింహు లిందుఁ బ్రవేశింపగలిగిరి నాటినుండి వారే రాజయి పరిపాల పాలనాదికము నిర్వహించుచున్నారు.

విజయ :—(అశ్చర్యానందములతో) ఏమీ ? కనక సింహుఁడా? కుమారీ ! తారా ! రమ్మ మీ సోదరుడిక్కడనే యున్నాఁడు.

భటు :—మహాప్రభూ ! కనకసింహులవారు ప్రస్తుతము సగరునలేరు. సన్ననే నన్నెన్నముగఁ క్రూరసేనునిమీదకు దండెత్తిపోయిరి. దైవికమగా వారిమధ్యఁ దమతిల్లిగరిసిఁగూడ గఁ సిగినినారు.

తార :—(నంతోషముతో) తల్లిగారు ? తల్లిగారు ?

భటు :—అవును వారి కూడఁ గుమారులతో నేఁగినారు ఎల్లప్పుడు నా సాధ్య 'తారా ! తారా !' అని విలపించుచున్నారు.

తార :—తండ్రీ ! నాకు జననని సోదరుని జూడవలెననియున్నది

విజయ :—(భటునితో) ఓరీ ! నీ వేఁగి రథ చూయత్తబరపు మని సారథిఁ చెప్పము అమ్మా ! తారా ! మనమిప్పుడే యక్కడి కేగుదము క్రూరసేనుఁ డతిదుర్మార్గుఁడు వానితోడి యుద్ధములో గనక కనకఁ దోడ్పడుటవసరము రమ్మ నగరులోనికిఁ బోయి తగుసర్వా హము లొనరించుకొందుము (అందరు నిష్క్రమింతురు)

మూడవరంగము యుద్ధభూమి

(ప్రవేశము కనకసింహుఁడు, కమల, క్రూరసేనుఁడు)

కనక :—ఓరోరిదురాత్మా ! క్రూరసేనా ! నేటితో నీ కాయుః

ప్రమాణము పూర్తియైనది.

చ. జనకుని హస్తాచేకితివి ♦ సాహసమంచు దలంపకుండ నా
జననిని బాగవగోరితివి ♦ చంపంగ నెంచితి మమ్ము బిడ్డలన్
సునంగలవాడ నేయింక న ♦ మానుషకృత్యములచరిపుచున్
బవిజెవనిముఁ గాలుని పు ♦ రంబున కిప్పుడె దుర్మదాంధుడా!

క్రూర :—(అట్టహాసమొనరింపుచు) ఓరీ! నీచేతి వధింపజను
వీరపాల శూరహనుమంతివా? పరాక్రమధనుండనగు క్రూరసే
నుండను నేను నాశోడి యుద్ధమునకు పన్నుండవగుచున్నావా?

ఉ. దంచెదఁ బిండిపిండినను ♦ దగ్ధముసేయుచు నీర దేహమాన్
పంచెద గాకమూఁతలకు ♦ పాలముసేయుదు నీమర క్తమున్
వంచె నీదువెన్నెముక ♦ మాటలు వేయియవేల? వెంటనే
అంచితశౌర్యమేర్పడంగ ♦ నాముసందునఁ దాకుమానసుల్.

కనక : ఓరీ! శుచ్చుడా! నీతో బాంసరించి నిన్నయను
పురి కనుపుటకే నేను పకాసేనాపమేతగురుగ నిటు వచ్చితిని నీ యాశ్రి
తులనువులం దొఱగిరి నీ సైన్యము నశించినది ఏకాకివై నీ వొక్క
రుండవు మిగిలితివి రమ్మ, వీరపాల శూరపాలుర సహాయార్థమై
నిన్నుఁగూడ బంపెదను. (ఇరువురు యుద్ధముసేయుదురు)

కమ :—పరమేశ్వరా! శిరిడి!

గీ ధర్మము జయించుననుమాట ♦ తిధ్యమేని
పతిని పతిముగఁడలచిన ♦ పడతినేని,
కలుషమెఱుగక చరియించు ♦ కాంతనేని,
జయమొనంతుము ; సుతునకు ♦ సంగరమున.

(నే పథ్యమున)

ఉ. ఆలముసేయుచుంటి ఎవరా! కనకాహ్వయశోడ
బాలుఁడు యుద్ధనైపుణిని బాగుగఁ బొందఁడు, నీదుశౌర్యమున్
లేల హరింప వచ్చితిని లెన్నా; బలమున నచ్చుఁ దాకుమా!
కాలుని ప్రాణి కంపెదను గౌతుక మొప్పంగ గూరసేనుడా!
కమ :—ఆ మహానుభావు డెవ్వఁడు?

(విజయసింహుడు తారాగూడ ప్రవేశము)

తార :—హా తల్లీ! ఎన్నిదినములకు నిన్ను జూచితిని?

కమ :—హా తారా! సుఖముగ నుంటిగా? (కొంగలించుకొనును)

విజయ :—అమ్మా! కమలా! సుఖముగ నుంటివా?

కమ :—తండీ! విజయసింహుడు హా రాజా! నా మనస్సును మన్నింపుము పుత్రికావాత్సల్యమున నిన్ను మున్ముందు బలుకరింపక పోయితిని.

విజయ :—మనము పిమ్మట సావకాశముగా చూటలాడుకొన వచ్చును. యుద్ధరంగమునందు గనకునకు దోడ్పడుట వనరము కనక సింహ నీవు తప్పకొనుము నేనా కూర్మిని మచ్చమాపెనను.

కనక : (కూర్మిని నిరాయుధునిగాఁజేసి నాచిమిదికింఘించి)

తుచ్చుడా! ఇపు డెక్కడికేగెదవు? (అని త్రివి గుండెకు గుటిసేయుచు) నీవు చిటికాలములో భూలోకమును వీడిపోవుచువు. అంత్యమునందైనఁ జేసిన దుండగములకుఁ బశ్చాత్తాపము పొందుము.

నీ నిద్రాతుండైయుండ ♦ నేతయా నా తండ్రిఁ

గదిసిచంపుటను నీ ♦ కిది ఫలంబు!

సాద్వియా నా తల్లి ♦ సాహసంబు బొంద

నేచినందులకు నీ ♦ కిది ఫలంబు!

పసిబిడ్డలగునుమ్మ ♦ వధియింపఁగానేల

కేఁజేయుటను నీ ♦ కిది ఫలంబు!

మంత్రీ సేనాని ♦ మరణమొందించి పొం

దిన సంతనమునకు ♦ కిది ఫలంబు!

గీ. ముదితలను గోరినందుల ♦ కిది ఫలంబు!

హేయముగ బ్రతుకుటను నీ ♦ కిది ఫలంబు!

హీనకార్యముల్ సేయుట ♦ కిది ఫలంబు!

తుదకు యమపురిజొచ్చుట ♦ తుది ఫలంబు!!

(అని కత్తితోఁ బొడుచును. కూర్మి సేనుడు హాహాకారము

లొనరించుచుఁ గిలకీల తన్నుకొని చచ్చును. జయభేరులు మ్రోగుచుం
డగా తేగి వ్రాలును)

నౌత్తిరంగము-సభాస్థలి

(యథోచితముగ కనకసింహుడు, వి. ముసింహుడు,

కముల, తార, తక్కంగం అనుచరులు ప్రవేశము)

విజయ :—నా యనా! కనకసింహా! క్రూరసేనఁడు గతించి
నాఁడు. పైతృకముగు రాజ్యమున కట్టి కుండవైతివి ఏతితాత్కర్యమునం
సర్భమునఁ జూలను, పురోహితులను, మంత్రులను సేనానులను,
సామంతులను వారినిఁ గి అర్హతల ననుసరించి సత్కరించితివి ఇక
గావలసిన దేమున్నది

కనక :—మహాత్మా! మీ మిగిలినత్యక్తమును నే నేమని
కొనియాడఁగ ను. మీకు మా తండ్రియందుగల యభిమానముచే
మమలను సర్వవిధములఁ గఠించితిరి కష్టములు అలముకొనినపు
డెంతిత్వోతల బూనిననో—నేఁడు మాయముగనవుడుకూడ సంత
స్విరితగతి నే పెట్టినవి సాధ్యమగుల్లియగు తల్లిని దిగ్వింశకఁగితిని. నాఁ
డరణ్యములో దప్పిపోయిన తారను జూడగల్గితిని క్రూరుఁడగు గూరు
నకుఁ బ్రతికార మొనరింపఁగితిని జనకుఁ డధిష్టించిన సింహాసనము
నధిష్టించితిని. ఇదియంతయు మీ దయచేతనేకదా! ఇక నాకుఁగావల
సిన దేమున్నది? అయిన నిట్లగుఁగాక!

గీ. ఎన్నటికినైన దిర్మగతై ♦ వృద్ధిపొంది,

ప్రజలు ధర్మాభిలాషులై ♦ పరగుఁగాక!

జార చోరులు నీతి వి ♦ మారులెందు

నుర్వి నడుగఁ గి రూపుమా ♦ యుదురుగాక!

అందరు :—తథాస్తు! తథాస్తు!! తథాస్తు!!! (తెర వ్రాలును)

పంచమాంకము—సంపూర్ణము.

అనుబంధము

మొదటి రంగము కనకసేనుని సజాస్తి

(తెలియొత్తగాఁ గమల, తార, కనకసేనుఁడు, విజయ

సింహుఁడు : ప్రవేశము)

కమ :—తండ్రీ! విజయసింహమహారాజా! మీ కరుణాకటాక్ష
క్షేత్రమున మా కష్టములు గల్గెట్లనివి.

సీ. క్రూరుండు చోరుండు ♦ జారుండునౌ వాఁడు

పాపశలంబును ♦ బడసినాఁడు ;

కనకసేనుఁడు తండ్రీ ♦ గారి సింహాసనం

బున జెల్గుచున్నాఁడు ♦ మోదమొప్పు :

ననుగాన కొంటిగా ♦ నలఁ గష్టమందిన

తార యీ నాఁడు ♦ నా అండనుండె ;

వైష్ణవరాజ్య న ♦ త్పాలనా గౌరవం

బొనగుర్చుటను సుతం ♦ డుత్తముండు ;

గీ. రాజశేఖర ! నేడు మా ♦ కోజగలిగె

దీనరక్షకుడైన యా ♦ దేవదేవుఁ

డెడఁ బ్రవేశించి మీచేత ♦ నెల్లకార్య

ములను జేయించినాఁడు క ♦ ష్టములనుదోలి.

* “ తనకతారా ” నాటకముతోఁ బ్రధానులు తారా కనక
సేనులగుటచేత, ఈ నాటకము సుఖాంతమగుటచేతను, మే మిందను
బంధముగా న్నా యిరువురి వివాహ కథాభాగమును బొందుపఱచితిమి.
ప్రదర్శకులు తమ పీఠాననుసరించి యిట్టానుసారముగా నీ భాగమునుప
యోగించుకొనవచ్చును.

విజయ :—అమ్మా ! నీవు నన్నింతగా బాగవనీల ? ఇంతకు నేనొసరించిన ఘనకార్య మేమున్నది ? సర్వము భగవదిచ్చు ! కష్టములు మూడుటకు గాని సుఖములు చేకూరుటకుగాని మనముష్టమే మిము లేదు. ఒకప్పుడు లోకబాంధవుండు, సర్వభూత సన్నిత్రుండు నగు సూర్యుండు సర్వజనులచేత గర్హింపబడును. అందులకు గారణము—కాలచక్రస్పృటనమగదా తల్లీ ! అదేవిధమున గాల మెంతి లేసి మూర్ఖులుననున గొని తెచ్చును. నేడు హంసతూలికాత్పమున శయనించు భోగిని రేపు కటిక రానేల నుండజేయును. నేడు తిరిపి మెత్తుకొని జీవించు నిర్భాగ్యుని రేపు దూరీకృత పురందర మహావైభవోపేతుం గావించి, వానిచే జతుస్సముద్రముద్రితంబగు ధరణీమండలంబును శాసింపజేయును. కాలవిభ్రమణముచేతనే, ఎండకన్నెఱుంగక శుద్ధాంతఃపురంబులలో జెలికత్తెలనడుమ సంచరించిన మిహారాణి నగు నీవు—కాలబడి యిడుములు గుడిచితివి. ఇప్పుడా దుష్కాలము గతించినది. మబ్బువిడిచిన చందమున నీ కష్టములన్నియు గడతేరినవి భగవంతుని యక్షీణకృపాకటాక్షవీక్షణ పరంపరలచే నీ సుతుండు రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను. వానికి వీవాహం బొనరించి, ఏతన్మహాత్మ్యవంబును గన్నులారా గాంచుటకన్నా నీకు గానలసిన దేమున్నది ?

కమ :—రాజేంద్రా ! ఇన్నిచేసినవాడ నా కార్యముమా త్రము చేయక, మిన్నకుందువా ?

తార :—అమ్మా ! నాయనగారు సజ్జవులైయున్నపుడు, అనేక సర్వాయములు—“విజయసింహమహారాజా ! మాకు మీతో వియనందవలయునను సఖిలాషగలదని పలుకుచుండగా నేనువినియుంటిని

కమ :—అవును—వాస్తవమే ! అనన్యసౌందర్య వేజోలావణ్య రాశియు, నిరుపమ విద్యావతియు సద్గుణఖనియు విశేషించి యుక్తవయస్కుయనగు బాలికాలత్న మొందు విజయసింహమహారాజునకున్నది ఆమెనే కనకసేనునకిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు వారూహించెడివారు

విజయ : అమ్మా ! నా పుత్రికను గోడలుగాఁ బరిగ్రహించుటకు నీకును, భార్యగాఁ జేకొనుటకు ని సుతునకును, అంగీకారమునయభ్యంతర ముండదు : సరికదా, నిర్భరానందము జెందమున నందఱిలును

కమ :—అయిన నికనేమి ? వెతుకిబోయిన తీవ కాలికిఁ దగ్గిఁ నట్లు మీ యభిప్రాయ మెఱుంగవలె ననుకొనుచుండ మీ యంత మీరే మాకుఁ దోడ్పాటు నొసంగుచున్నారు... కనకా ! ఇందులకు ఏ వేమందువు ?

కనక :— అమ్మా ! అనుటకేమున్నది ? స్వర్గస్థులగు తండ్రిగారికి విజయసింహమహారాజు వామభుజప్రాయుఁడు. వారిరువురి స్నేహమును ముట్టడించుట కాదిశేషుఁడుగూడ సమర్థుఁడుకాఁడు సార్థకనా ముడగు క్రూరసేనుని దుండగములవలన వారు మనలను విడిచినది మొదలు విజయసింహమహారాజే మనపాలిటి భగవంతుడై, వారు లేని కొఱంతి యానంతయు లేకుండ సర్వకార్యంబులు సఫలీకృతంబు లగునట్లు నిర్వహించుచున్నాఁడు. అట్టియడ నమ్మహాత్ముఁ డవ్యాజానురాగముతోఁ దనకు దాన సుతను నా కిచ్చి పరిణయం బొనరింప గోరుచో చే నేమందును ? సిగిరా మోకాల్పొడ్డుదునా ?

కమ :—విజయసింహమహారాజా ! వింటివా కుమారునిమాటలు

విజయ :—అమ్మా ! నేను ధన్యుండనయితిని. మన రెండుకుటుంబములకు ననాదినుండియుఁ గల స్నేహభావము. నా ప్రాణమిత్రుండగు నుదయసేనమహారాజుకారియొక్క బలవన్మరణముతో నంతరించునని సంకోచించి యంతరంగమున వంతం జెందితిని కాని దైవకృప నయ్యది వియ్యముగా గూడ మారినది.

కమ :—అట్లున, నాయనా ! కనకసేనా ఈ శుభకార్యమున కాలస్యమేల ? “ఆలస్యా మమృతం విషమ్మ” ను సామెతగలదు. “శుభస్య కీఘ్రమ్మ” ను నూక్తి ననుసరించి వివాహయత్నము లొనరించుట నా యభిమతము.

కనక :—అమ్మా ! నీ యాజ్ఞను దలం దాల్చెదను. (విజయ సింహు నుద్దేశించి) రాక్షసద్రా ! భవదీయ పుత్రికారత్నము నొసంగ నాపై నీకుగల యపారమగు ప్రేమను వెల్లడించుచున్నావు నా కిది సంతోషమే ? కాని పూతాత్మకజగతి నొనరింపవలసిన దింత కట్టి యున్నది.

విజయ :—అదియేమి ? తెలియజేసిన నా శక్తిగలది పాటః పశి దానినిగూడ నిర్వహించెదను.

కనక :—ఆర్యా ! మీకు దెలియని దేమున్నది ! మా తారకు కూడ సర్వవిధముల ననుకూలముగను పురముని వెదకి పరిణయం బొనరింపవలయును.

కమ :—నేను చెప్పడలచుకొన్న మాటను నా కుమారుడే చెప్పినాడు మహారాజా ! మా కటుంబ సముద్ధరణమునకు బద్ధకంక ణుండవలసిన నీవే యీ కార్యమునుగూడ నెరవేర్చవలయును. జరా భారము విశేషముగాఁ బైఁ బడకున్నను తీరిక వెతలు హృదయము నింతదనుకఁ గలంచినైచుటచేత శుష్క భూతశరీర ముత్తరగా ! వాన రాకయు, బ్రాణము సోకయు నెవ్వరు చెప్పగలరు ? పరమేశ్వరుఁ డెప్పుడు దీనురాలనగు నన్నుఁ దన సాన్నిధ్యమునకుఁ బిలువనంపునో ! “జాతస్య మరణం ధృవంమ్మ” నుటచే జావెప్పటికయిన నున్నదే కదా ! కనుక నాకీ మేనఁ బ్రాణములుండగనే కుమారుని పెండ్లితోఁ బాటు కొమ్మ ర్థితయొక్క వివాహమునుగూడఁ దిలకించితినేని ధన్య నయ్యెదను. నిశ్చింతతో జీవితశేషముం గడపెదను.

విజయ :—అమ్మా ! నీ మనోగతాభిప్రాయ మెఱింగితిని. తదనుసారము తారికు దగిన వరుని వెదకెదను ప్రస్తుతియు మనము లోనికి బోవుదమరండు.

కమ :—మంచిది. (అందరు నిష్క్రమింతురు, తెరి వ్రాలును)

రెండవవరంగము కనకసేనుని నగదు

(ప్ర)వేశమా — గిడ్డూఖాన్, మందపాలకుడు)

మంద :— ఏమోయ్ ! సాహేబూ ! ఏమిటి విశేషములు ?

గిడ్డూ :— (కోపముతో) క్షారే ? క్షారే ల్లాచే ? సాహేబూ హంటావ్ ? మాకీ మసల్కానీకీ గిడ్డూఖాన్ ఒహదూర్కీ. నబాబ్ హని స్వీకరించాని— సాహేబుసాహేబు హంటావ్ ?

మంద :— (భవ్యకొనుచు దనలో) ఈ దిక్కు చూసే ముండ కొడుకున కూరంతి స్వాతిశయమున్నది వీనిని “సాహేబూ” యని పిలువరాదట ! “నవాబుగాదా” అనవలెనట ! (ప్రకాశముగా) ఓయీ సాహేబూ... కాదు—కాదు—నబాబూ !

గిడ్డూ :— అచ్చా—అచ్చామాకీ నీకీ హలాగ పిల్వానాలా సరే— హిష్టూ సంగతి దోచో హద్దు సెప్తాం.

మంద : కోటలో సందడి యెక్కువగానున్నది పురమంతయు జక్కగా నలంకరింపబడియున్నది ఏ ఏసలోఁ జూచినను విశాలములగు పందిళ్ళు వేసిరి రంభాస్తంభములను నిల్పి భోరణములతోఁ నాసంక్రమింపజేసిరి. ప్రతి గుమ్మరము పసుపుకుంకుమలతోఁ గలకలలాచున్నవి : ఈ సంతోషమునకు గారణమేమి ?

గి :—హారే హల్లా ! మంధాపాలా ! నీకీ నచ్చిన శల్లి తండ్రి వెయ్యి సంవత్సరాల తల్లికిందుల్ గా తపం జపం గిపం సేసి నీకీ బుద్ధికి తిగిట్లుగా “మంద” నామం పెట్టేర్—హేంటిబే ? హాశంసుంఛీ దిగీపడ్డవోడిలాగ, హూళ్ళోని సంగతుల్ పెర్గానివోడిలా, హల్లాగా హద్దుతావ్ ? హీ మధ్యా యెక్కానచ్చావ్ ?

మంద :— (తనలో) ఈ తురక ముండకొడుకు నోటికి నచ్చిన మచ్చ ను బ్రేలుచుండును ; నేను తిరిగి యేమయిన నన్నచో ! వీని కూరంతకోపము వచ్చును ? (ప్రకా) ఓయీ ? సాహేబూ కాదు—కాదు—నబాబూ ! ఈ మధ్య వీని నగరములో లేను అందుచేతనే యీ సందడికి గారణమేమని ప్రశ్నించుచున్నాను. (15)

గి :—హరే ! హెక్కడికీ పోయావ్ ! యమలోకం నీకీ నచ్చిన
తల్లికి తండ్రికి సూక్ష్మహుండడాన్ని పోయివుండావ్ ?

మంద :—ఏడ్చినావులే యమలోకములో నీ కుద్యోగము
నంపాదించుట కేగితిని.

గి :—(సంతోషముతో నెగిరి గంతులిడుచు) అచ్చా-అచ్చా
అరే భాయీ ! మాకీ యమలోకంలో బడాబడా హుద్యోగం
దొర్లుతాదిబే ?

మంద :—ఓ , తప్పకుండా దొరకకలదు. ముందు నా పక్ష
మునకు సమాధానం చెప్పుము.

గి :—హయితేహీనో మందపాల్ ! మన కన్కసేనమహా
రాజ్ గార్కి వారి తండ్రి హుదయసేనమహారాజుగారి స్నేహితుడు
హుండాడ్ ? ...

మంద :—అవు నవును, విజయసింహమహారాజు.

గి :—అచ్చా ! ఆ మహారాజ్జీ హమ్మాయిసీ యిచ్చి పెంజిల్
వారి కోటలో సేస్తారే ! హంమ్మా హీ నగరంలోని పెద్దా పెద్దా
హుద్యోగస్తుల్—సేనాధిపతుల్—మంత్రిల్—వర్తకుల్—హందరు
పయనమై పోతావుండాల్ !

మంద :—అహా ! ఎంత సంతోషకరమైనవార్త ! సాహేబూ !
మన కనక సేనమహారాజుగారికి వివాహమని చెప్పి నాకు సంతోషము
ఘటిల్లేసితివి

గి :—హరే మందపాల్ ! నచ్చామందపాల్ ! హీనో !
హాకటికాదు రెండు పెండ్లిండ్లు.

మంద :—ఎవరెవరికి ?

గి :—నీది మట్టిబుర్రబే, హొత చెప్పిన శెల్లు ; మన మహా
రాజుగార్కి హప్పహుండాలు—తారాహమ్మ—ఆమెకు రెండో పెండ్లి

మంద :—ఓరి నీ తెలుగుమండా ఈ మాట నన్యై లెనరయిన
విన్నచో నీ తెలుఁ దెల్పనేసియుందురు కనక సేనమహారాజుగారి వివా

మామతోఁ గూడ దారకుఁగూడఁ బెండ్లియా? ఆహా! నేడంత సుదినము! శుభములుకూడఁ గష్టములవలె నొంటరిగా రావుగదా! గిడ్డుఖాన్ అనన్యసౌందర్య లావణ్యతేజోరాశియగు తారను బరిశ హించు క్షుత్రియకుమారుఁ డెవ్వఁతో నీ వెరుంగుదువా?

గి:—హెర్గా కేమి! తెల్పు—మాకి హంతా తెల్పు...తారకి కాబాయే పెనిమిటి కల్యాణవగరం పాలించు కీర్తిమంతమహారాజ్ బడాహందాగాడ్. హా మహారాజుని నూడాలిహంతు దేము యిచ్చినా రెండుకల్యా చాలవు.

మంద:—గిడ్డుఖానూ! వివాహముహూర్త మెవ్వడు?

గి:—హరే—హెళ్ళుండిబే—హేనుగ్లు—గీనుగ్లు—గురాలు—రథాలు హన్నీ హుడాయించేయి—కనక సేనమహారాజులుంగారు తమ హప్ప తల్లితోకూడా శుంత్రుల్ గింత్రుల్ లోఁగూడా విజయ సేనమహారాజు లుంగారి! పట్టణాన్నీ హెళ్ళేపోయేర్

మంద:—గిడ్డుఖాన్! తారాకీర్తిమంతుల వివాహముకూడా నా పందిట్లోనే జరుగునా?

గి:—అచ్చా అగును. ఇంకా బాతాఖానీ కట్టిపెట్టు మేం పారహుమార్ చూడం మాని కూకొని, కబుర్లు సిత్తగిస్తే హెవర యివా సూచీ మాకీమీద దెబ్బతీస్తా! !

మంద:—మంచిది. నాకు సెలవిమ్ము సేచుగూడా మహారాజు గారి కల్యాణమహోత్సవము చూడబోయెదను

గి:—హెళ్ళూ—హెళ్ళూ—వచ్చేడ్డప్పు మాకి సజారా గిజారా జాస్తీగా తీసికొనివచ్చి యియ్యి.

(మందపాలుఁడు నిష్క్రమించును, తెర పడును)

మూడవరంగము—కల్యాణమంటపము

(తెర యెత్తగా యథోచితవేషములతో సుశీలా కనక సేనులు తారాకీర్తిసుమంతులు, కమలవిజయసేంహుడు మున్నగువారు ప్రవేశము)

విజయ : — (శ్రీ శ్రీ యొక్క హస్తమును బట్టుకొని) కుమారీ!
 చందరిగితి వింతకాలమును ♦ ప్రేమదళిర్పగ నా గృహంబునం
 దరుగుచునుంటి నీ విపుడు ♦ నా కనతాహ్వాయుషత్వివోచు; నే
 మరకుము మమ్ము నెల్లరను ♦ మానవమందున భక్తితోడ తన
 చరణములంటి మొక్కి పతి ♦ సంసమొప్పగ నేనశేయవే!

నీ. గతజీవుడై నట్టి ♦ కాంతుని బ్రతికించి
 పేరుగొన్నట్టి సా ♦ విత్తిపాల్కి

కమలాసనాదుల ♦ గసుగందుననుజేసి

స్తుతులగాంచిన యన ♦ సూయమాడ్కి

పతిసీడఁబాయక ♦ వనమున నిక్కట్లు

పొందిన భూపుత్రి ♦ నీకనయరసి

అతుల పాతివ్రత్య ♦ మాస్మితనంబుగా

నలరిన దమయంతి ♦ ననుసరించి

గీ. భర్త సేవకు మించిన ♦ భాగ్యమొందు

త్రిభువనంబుల లేదని ♦ తెలిసి సతతము

భర్త సేవించి నట్కీర్తి ♦ బడయుమమ్మి!

సార్థకాహ్వాయవోదవు ♦ జగతిలోన.

పుత్రీ)! అధిక విద్యావతివి; వినయవతివిసగు నీకు మేము
 వేలుగా సత్ప్రవర్తన మలవడఁజేసికొమ్మని చెప్పనక్కరలేదు స్త్రీలకు
 పాతివ్రత్యమే భూషణము? పాతివ్రత్యమను మించినది వేటొండులేదు
 అద్దాని నలవడఁజేసికొన్న యింతు లెంతలెంతలేసి క్యాములనయిన
 సాధింసురు. హైందవ సుందరి యిల సువవిత్ర చార్మిణింబుల నీవు
 వలించితివి వారిని హృత్పీచుగు : లిపి అత్తింట వన్నెకెక్కుము నీ
 భర్తయగు నీ కనకసేను డవకపరామశాలి, రూపవితమారుడు
 మహేంద్ర భవోపాతుడు గణదత్తాకరుడు ఇట్టి వానిని భర్తగా
 బడయుట కీవు పూర్వజన్మంబున బుణ్యంబొనరిం. తివని నేను జేలుగ

జెప్పవలె? సుఖీలా! వట్టినింటికిని, మట్టినింటికిని నీళ్ళిని నాజ్జింపుము ... (కమల నుద్దేశించి) అమ్మా! కమలా! నీవు నద్దరాజుని చేతను నత్తివర్తనముచేతను శాంతముచేతను భూజానియగు నీతనింటిదా నవు. ఆనా డామె దుష్టుండగు రావణునిచే జెజ్జుబెట్టబడి నా ధునిబాసి యిక్కట్టు లు దినది. ఈరాజు నీవు కదావశేషమునైన క్రూరునివలన బాధలనుభవించితివి. ఆమె దశకంతుని జెనరి పులకు లొంగలేదు. నీవు మఱచియొక్క జౌవ్వమునకు గలంగలేదు. వాతివ్రత్య పరిపావణమే పాపా దశమని భావించితివి నీకీ నా పుత్రులన పూర్వజన్మను కృతంబుచే గోడలయినది నీ శాంతమే యామెగొ కలుగొందునట్లును నీ సత్త్వవర్తనమే యామె కలవడునట్లును శేషభాగము నీయది.

కమల :—ఆర్యా! విజయసింహమహారాజా! నీ విన్నిచిధముల నాకు జెప్పనక్కరలేదు నూర్చునకు గాంతి చినుమడింపజేయు పదార్థ మింకొకటిలేదు. నకలనద్దరావతియగు నీ కొమరితని నేను పేరుగా సత్త్వవర్తనము బాధంపనక్కరలేదు.

విజయ :—నాయనా! కనకసింహా! నాకు మగనంతులేదు గదా! కొమరుండవయిన నల్లుండవయిన నీ వొక్కరొక్కవే నా యేక పుత్రులను నీ చరణదాసిగ పర్పించుచున్నాను. ఆమెగోల తెలిసియో తెలియకో యెసరించు దొనగుల రక్షించుభారము నీయది. నీకు నీన్నామెను సాదరణమున జూడుమని హెచ్చరించుటనుచితము.

కనక :—మహారాజా! కొమరుండనయిన నల్లుండనయిన నే నొక్కరు డనేగదా మీకు నాకు దండీయయిన మా యవ్వయిన మీ కొక్కరే? మీ పుత్రులను మీరు నన్నెట్టి ప్రేమభావముతో నాకు చుండురో, అట్టిభావముతోనే నాకుచుండును... ఇక గాలయాపన మెందులకు? కాంగల శుభకార్యములయినవి అపారమగు మీ కృపారసంబున మా తారకుగూడ గీర్తసింహమహారాజ నిచ్చి పరిణయము గావించితిరి; నన్నొక యింటిపట్టున నుంచితిరి అజన్మాంతము నేను మీకు గృహిణుండను—కాలయాపన మెందులకు? మా సగరమున

బ్రహ్మదత్తు నూ రాజకొఱ కెదురుచూచుచుండును. కనుక ప్రయాణ నన్నాహము లొనరించుకొనవలయును.

విజయ :—అయినరండు. మనమా కార్యములను నెరవేర్చు కొందము. (అందరు నిష్క్రమింతురు, తేర వడును)

నాల్గవరంగము-కనకసేనుని నగరు

(ప్రవేశము—గిడ్డుఖాన్)

గి :—(తనలో) అచ్చా! మా కీహీయాళా బహూసంతోషం. విజయసేన్ మహారాజ్ గారి హమ్మాయికీ పెండ్లిహాడి కనకసేన్ మహారాజ్ గాని వస్తూవుండార్. ప్రజలుహందర్ పండ్లాబట్టల్ కట్టి మంగళ హాయిద్దాల్ హెంటా బెట్టుకోసి. హేనుగుల్ గుట్టాల్ కూడా తీసికొని హెదురుహేగినార్ (ప్రక్కకు దిరిగి) అదిగో! మందాపాలుడు ప్రవేశించుచున్నాడు హాడ్కి హాడ్గితే హంగతుల్ బాధవడ్డాయ్ (అంత మందపాలుడు ప్రవేశము)

మంద :—క్యాచేఁ డ్డుఖాన్.

గి :—(వచ్చుచు) వహ్వో-వహ్వో-లాడూ గీడూ బాస్తీగా హక్కా తీనివంటావ్. హందుచేత గిడ్డుఖాన్ హండాన్నిబదులుగా లడ్డూ ఖాన్ హంటున్నావ్ విశేషములేవెటి?

మంద :—విశేషములు కెమిన్నవి? మన మహారాజుగారు నూతన సభువును వెంటఁ దుకొని రెండవ యిందుగినివలె నగరప్రవేశ మొనరించుచున్నారు కీర్తిమంతునితోఁ దార వానిపురంబున కేగినది చూతన వధూదుగా సాయలోఁబ్రవేశించునరికి మంగళవాద్యములు మిన్నుముట్టుట్లు మోగవలయు ననియుఁ బుష్పగుచ్ఛములను గువర్లాక్షతలను పురఁధీశులు సాధవీధుల నిలిచి వారిపైఁ జల్లవలె ననియు మంత్రిలాజ్ఞాపించిరి మఱియుఁ బేదల కన్నవస్త్రములను, ఉద్యోగస్థులకు హెచ్చు వేతనములనుఁ పురోహితుల కగ్రహారములను భూసురులకు భూరిసంభావనలనుఁ సామంతులకుఁ గానుకలను. దక్కుంగలవారికిఁ దగినరీతుల బహూకరణములను అర్పింపవలయుననిరాజాజ్ఞ.

గి :—అచ్చా-అచ్చా. హెంతావంతోవం హాయిలే, భాయీ నీకీ మాకీ హేమయిన, రాజుగార్కి పెంకిల్ గిండిల్ హాయివండ్రు లాభం గీభం హుంటుందా? నుండదా?

మంద :—ఓరి మార్పుడా! లేకేమి? హెచ్చువేతనములని నేను మీకుఁ జెప్పలేదా?

గి :—హాయిలే మేం ఫారావాళ్ళంగదా! మాకీ హుద్యోఁ స్తుల్ లెక్కాలోకి వస్తామా?

మంద :—రాకేమిరా? నీవుకూడ నుద్యోగస్థుడవే! ఈ సోది కేమి? రా-రులో నప్పుడే మంగళవాద్యములు మ్రోగుచున్నవి. మనముకూడఁ గన్నులార నా మహోత్సవము చూతము

(ఇరువురు నిమ్మిమింతురు, తెర పడును)

అయిదవరంగము దర్బారు

(సింహాసనాసీనుడై కనక సేనుడు-మంత్రిలు-సేనానులు పురోహితులు-పౌరులు మున్నగువారు యధోచితాననములపై బ్రవేశము)

కనక :—నకలపురోహితామాత్య చమూపతులారా! పౌరులారా! నే డెంతయు సుదినము. వినుక మా తండ్రిగారు మీ యందరి నమక్షమున సఖాసీతులై యీ విధముగాఁ బ్రజానురంజకముగాఁ బరిపాలనము గావించిరి. అట్టిపుణ్యదినము నేడు మరలనంపాప్తమయినది.

మంత్రి :—పౌరులారా! సామంతులారా! కనక సేనమహారాజనక) విక్రమ బలాధ్యులుఁ శార్యసాధకుఁడు ప్రజ్ఞాధురంధరుఁడు ఉదయ సేనమహారాజును దన సుగుణసంపత్తిచే మరసింపగల ధీరశాలి. ఈ మహాత్ముని యేలుబడిలో మీ రండరు నేకారంతయు లేకుండ బ్రతుకుడు.

కనక :—మంత్రినీ తమా!

సీ. పినతండ్రి) ప్రజలను + బీడించిలాగిన

ధనము, వారలకిచ్చి + తనియఁజేసి;

జీర్ణ దేవళముల + జెన్నోందఁ బునరుద్ధ

రణము గావించి య + ర్థమ్యుజెట్టి

పేదసాదలులేక ♦ వీడు వెల్గొండంగ

వారి కుపాధు లే ♦ మరకయిచ్చి;

ప్రజా సంతోషమున్ ♦ వార్ధిదేశాదురీతి

పరిపాలనావిధం ♦ బరయబుసి

గీ. ధర్మపరిరచణాబును ♦ దనరజేసి

కనక సేనుని పాలన ♦ కొతుకంబు

కలుగఁజేసినదని యెల్ల ♦ జనులు మెచ్చ

జక్కఁజేయంగవలయును ♦ సర్వరమున.

పౌరులు :— జెయ్ శ్రీకనక సేనమహారాజుగాకి జెయ్

మంత్రి :— మహారాజా ! మీ యాజ్ఞాను నిర్వహింతుమా.

కనక :— సచివులారా ! కనుక మా పినతండ్రిచేత పీఠంప బడిన వైశ్యుని బిలిపించుము వాని ధనమును వానికర్పింపుడు. వానిచే దగులఁజెట్టబడిన గ్రామములను దిరిగి నిర్మింపుడు మఱియు ప్రజాసౌక ర్యము లనఁదగిన నూతులు-చెరువులు-సత్రీమాలు విశాలములగు నాటలు నిర్మింపుడు. మన యేలఁబడిలోఁ బ్రజలు తండ్రిగారినిమరచి జార-చోర యాచార్యాధలు నేక నిత్య సత్యవ్రతములై, దానధర్మపరాయ యై, భక్తియై క్తులై సుఖపవలయును.

పౌరులు :— మేలా మహారాజా ! మేలు ? నీ గుణగణంబులను గీర్తించుట కాదిశేషండుగూడ సమర్థుడుగాడు.

కనక :— మంత్రిలారా ! నేటి దర్బారునకు హాజరయిన ప్రజ లనెల్లర నుచితరీతిని సత్కరించి పంపుడు ఇక సభఁ జాలించి మీరా ప్రయత్నంబులందుట నా యభిమతము.

మంత్రి :— పౌరలారా ! మహారాజుగారునుఁ పట్టమహిషియుఁ బ్రాసాదోపరి భాగమునుండి కనుగొనుచుండగాఁ గొంతాధిపతులు మీకు బహుమత్యుపద్రోహము లెదులకై ఇప్పుడు దర్బారు మగియవలసివచ్చినందున మహారాజుగారి యాజ్ఞ ! (తెర వ్రాలును)

[గుఱ్ఱాలయం

శ్రీకృష్ణ సర్వము సంపూర్ణము.

క న క తా ర పా ం గ్గు

1. ఉదయ — వగతి నుఃఖము నిపుడు వీడుచునో ! ఏ!

పుట్టినాడు దుష్టాత్మాడు నాసోదరుడు నాకర్మకతమునన్ ! ఏ!
 (చరణము) సతతము శరవనితలఁ గోరి
 దుష్టల చెలిమిని మెలగుచునుండున్ ! ఏ!
 పాపమనక కడు మోదమున మధువుఁగొని
 అతిబీదలఁగనివేల్పుచున్ దొంగతనములకుఁ దలకొని
 హత్యల సలుపుచు భయముగొలుపుచుండున్
 ఎపుడిక సాజన్యము దగఁ గల్గున్
 మూడమందన్ సుఖముంపన్ ! ఏ!

2. మంత్రీ — భూమిపాలా ! వగపూ ! స్వాంతమున వీడుచూ
 ఎంతబాధ సుధను నీ విచ్చిన నేమీ ! భూ!
 (అనుపల్లవి) శీఁమగఁజివన, ధర్మమఁ లెన్నిచెప్పినను, లాభము
 సుంతయేని గలుగదుగ నీ-సోదరుండు మానడూ ! భూ!
 (చరణము) కానలగాచు వెన్నెలట్టలా
 పాములకును పాలొనగూరీతిన - గుడ్డికి నద్దము చూపినగతి
 వ్యర్థంబు నీ వాక్యములు వానికై
 యేటికి మాననమందు చిగతీలెడు నీ తిమ్మకు కూర్చుడుగా.
 ఏనాటికిన్ - మాటలా - లించునా ! భూ

3. కూర — కలిగెనా - మూడెనుగా యికమృత్యువు నీ
 యనువుల బలిమిని గొనుగద ! కలిగెగా!
 (అనుపల్లవి) ననునిటు భయము రవంతయుగొనక
 గతి చులకదనంబున్ గనుదువా
 (చరణము) తెలియునిక వడిగ మదీయ

గుణగణంబు, బలము, చలము. కననగునా

కలిగెడుగా-చులకనగా-జడిసెదగా || కలిగెగా ||

4. ధీమం—రాజా ! యిక తాళదగదు—డేరింపుము || రాజా ||

(అనువల్లవి) యోచింపకేదియో యొక శి
క్షనోసంగదగు వినుమిడు-సోదరుండనెదగదు || రాజా ||

(చరణము) చోరుడొచ్చు మరంత మే చేసెగా
ప్రజాసముదయంబు మొఱవిమనుమా-సోదరుండీరీతినుండ
కీర్తియేనశియించును అల్లరి హెచ్చుక
వైశ్యునిదైవ్యము తొలంగ జేసి-ధగ్ధరక్షణ నలుపబూని
సౌఖ్యకరము శాంతియుక్తము గాగనేలు భూమిని
రాజా ! యిక తాళరాదు || రాజా ||

5. సేనాధిపతి :—శాంతమువీడుము-కూరుని నవ్వుడె

కైదు పెయదగు ఏకన్ || శాంతము ||

ఖలుపితమతియకాట వాల దయఁ గనఁ

దగదువినుమ భీతివీడి వేగ || శాంతము ||

(చరణము) బలము, చలము గన

బడ జవములు మెచ్చ-పదములు

కరములు కట్టెద కూరుని చెరనిడెదను;

అజ్ఞనోసంగుమ విమలచరితా, వినుతగుణా || శాంతము ||

6. కమల—జాలమేలచేసెన్ విభుడు || జాల ||

క్రూర సేను దుష్టత్వంబున్ ! స్వాంతమునఁ వలచి

విచార మొందొనొ ! మానసంబు వ్యాకులపడెనో

ఎంత సేపు తడయన్ || జాల ||

7. కమల—దుఃఖము పొందగా || దుఃఖము ||

విభుడ ! కారణమేమినుదువు మలజడి కలిగెను మనంబున || దు ||

(చరణము) సోదరుడేముటు వగలబొగల

దురితనికరములనువలిపి చింతగల్గజేసి

దుష్టమతిని మె | లంగుచుండెబోలు ||దు||

8. కనక సేనుడు—దునిమెనుగా | నచివరన్ బలుడగు

సైనికపతిని దురంతమే | గతిని అయో పోవుగా

కూరుడే హత్యలం జేసెగా ||దు||

(చరణము) శిక్షనొసంగి యా పాపిని జెఱినుజెఱి

ప్రజలను సాకుచున్న నిడుమన్ మూఁడుగా!

సోదరుండని కనికరమును బ్రకటింపకుమిక ||దునిమెనుగా||

9. కమల—కూర సేను డైలాగు.

కమల—నన్నంటఁబోకుమా? దుష్టత్వముడుగుమా ||నన్నలట||

(అనువల్లవి) వదినను | తల్లినంచు నెంచుమా

స్పృశింపదగదు మానుమా ||నన్నంట||

పరవనితలఁ బొందగోర భావమొదల్

శాంతితూలు నరకమగునుగా ||నన్నంట||

కూర—వినరములేలా? నరసమువలదా? అరుదగు మాటలివేలా?

అన్నయ్యలై నన్ను గవిసి. సుఖముఁబొందు,

రాణీఁగాగ బ్రతుకుమా ||వినరము||

10. కనక సేనుడు, తార— డైలాగు.

కనక—జాలిలేక, యేలమమ్ముఁ జంపజూచెదూ ||జాలి||

తార—అయ్యో! యీ కఠినత్వమిదేలా!

తార—సుంతయైన జాలిగల్గి, శిశువుల మము బ్రావమా||

తార—ఎందుదాగితివి సోదరా! నీ పెందుదాగితివి సోదరా||

కూపమొదవ నన్ను విడియేగితే?

అయ్యో! యీ కాననమున నను దయఁజూచెడి దిక్కేనీ? ఎం!

12. జారి, కమల— డైలాగు

కమల—నన్ను గదియఁబోకుమా ||నన్ను||

చావనుంటి విడువుమా! ఏల వార్ధినుండి తీయిట్లు

కోరెదవయ్యా ||నన్ను||

జాలారి—సక్కన్నిగుంటా ! సేరికూకుంటా ! ఎందూకుతంటా !

నన్నేలుగుంటా ||సక్కన్ని||

మంసేవ నెడై సే కొత్తసావులిత్తా ! నిన్నేలుకుంటా కీ||

సంపుతావె ! సరసమాడవే ! ||సక్కన్ని||

పుల్లి—వల్లకురా ! నవతిని గట్టకురా ! ఇడుముల ! బెట్టకురా !

గండము జూపకురా ! ఓ బావా యిప్పు ! కొల్లకురా !

నాకుకూడా పెట్టలేవు ! బట్టనొసగజాలవు నీవు !

ఈమెను కెస్లేయాడన్ బోపింపన్ గడుకప్పము ||బల్లకురా||

పల్లిగాడు—సెప్పతుంటేను యనవెంటిబోటి !

బొతావు పల్లోళ్ళకీవు ||సెప్ప||

మోజాపుట్టంగ ముద్దెనుకోవె ! అడ్డుమాటలాడ నీకేల !

నెత్తెలు ! సేవలు రోజు తీసుకువత్త ! నెత్తిమీదన !

కూకుడో ||సెప్ప||

కమల—అయ్యా ! నా మనవి వినగదయ్యా ! నన్నోరుట తగదయ్యా !

జలమాలబడి ప్రాణములను బాయజూచినట్టి నన్ను వైకితీసి

తేలవయ్య ? అయ్యా||

తీసి యిట్లు కోరడకునె ? పరచనెతను ! మరణమునకుఁ దల

కొనెదను ! చతుకన విసుపుపొసమె ||అయ్యా||

పుల్లి—వీడుమురా ! ఆమెను విడువుమురా ! ఇదిగో నా దెబ్బ

యిక నీ యెబ్బ ! వచ్చినదా సిగ్గు ! నీ వళ్ళు భగ్గు భగ్గుమని

ప్రిచ్చినది చూడు ! మనసిచ్చినది ! పుత్తిగట్టినది అగు నను

వీడకురా ! నవతిని గట్టకురా ! గండముఁ జూపకురా

ఓ పల్లీ ||విడువుమురా||

14. విజయ—ఆహా ! ఇక తాళడగదు ఏగవోప్పము ||ఆహా||

(అనుపల్లవి) నా మిత్రుఁడు యుగ్రునిహ ! త్యనొసర్చునుగద !

వరసుగుణ వానిభార్య గవియగఁ గూరుఁడు ||హా||

(చరణము) క్రూరుడొచు దురింతమేచేసెగదా | సుధీనిధులెల్ల
యమపురికంఁజెగా || ఏను సైన్యసమేతుండనగుచు, బోయి !
మిత్రరక్షణము గడంగచేసి | ధర్మవీక్షిం బూనవలయు || ఆహా ||
పాపయతము న్యాయహరము వైన క్రూరసేను మట్టిని
గలిపెద || ఆహా ||

15. తార—జాగేలా సుగుణాలవాల ఈ అడవి నే నెటుల వసింపం
గలను || జాగేలా ||

‘పలువిధ బాములఁ బరీక్షించెదవా | ఆనదనొనను | హే పరా
త్పరా | కటకహా ! కడుకష్టంబయ్యెన్ సోదరు జాడలఁ గాంచ
నోచనా | జాగేలా ||

16. కనక—హే జగత్ప్రేమకా ? జగదాననా ! ఈశ్వరా !

ఆఆఆఆఆఆఆ || హే జగత్ ||

సాయమొసంగి | మముఁ జూడుముకరణ | పావనచరణా

సుగుణాభర— ఆఆఆఆఆఆ || హే జగత్ ||

పసితనమున నిటు నిడుమలగుడువంగ | దగదు నీకు వినుత
చరిత | వరమానిగణనుత పదకమలయుగళ | నరదా || హే ||

17. కమల—సకల న్యాయవే త్తలారా ! సాధుభావశోభితాంతకరణ
లార | ఓ దయాళులారా || సకల ||

ఆఆఆఆఆఆ || సకల ||

కలుషచిహ్నుడు | క్రూరుడు నన్దవియజూచెఁగా | సాయమ
నాకీయెడఁ జేయరే ! వీని బానిసండిగా, పాడరే ! ధర్మరక్ష
ణమునకయి పూనరే ! మానము వీడరే || సకల ||

18. కనక సేన—క్రూరసేనుల—డైలాగ్.

కనక—గండుతోడ నఖండవిభయము | భండనం | బున వెలయ
నెటుల గుండెల్ ఖండింతురా ! || గండు !

క్రూర—ఛీ పో !

కనక— గండుతోడ

క్రూర—బలమెఱుంగక నిటులరచెదవా | యమపురి కిరక జనం
దలచెదవా?

కనక—జౌరా. ఎంవేగుదున్?

క్రూర—ఛీ! పో!

కనక—గండుతోడ

క్రూర—నీ తండ్రి | ధీమంతున్ మఱియెం | దఱినో పనిపితి కనవో
వినవో | పసితనంబునబలిమి | గదలెంతును నసువులను ఛీ పో

కనక—చౌర్యంబిదికామా | జారత్వము కనదూ | శౌర్యంబున నను
దాకుమ ఖలమతీ||

శౌర్యంబున విజయము | భండనం | బున వెలయునటుల
గండుల క్షుణ్ణమురా || గండు|| పంపూర్ణము.

విజయనానుకూలమైన స్త్రీజి డ్రామాలు

అంబికా	అ	దీవార్	అ సూ
మహారాజ్ శివాజీ	వి	మహారాజ్ శివాజీ	,,
చరణదాసు	,,	చరణదాసు	,,
తాన్ సేన్	,,	తాన్ సేన్	,,
బాలనాగమ్మ	,,	బాలనాగమ్మ	చే! వేం
మల్లీశ్వరి	,,	మల్లీశ్వరి	పె! పే

ఒక్కొక్క ప్రతి రూపాయన్నర మాత్రమే

యందలో పాటలు విని తనయులొత్తారు. పద్యాలు విని
సమ్మోహితులొత్తారు. మాటలువినియు ముగ్ధులొత్తారు. ఆంధ్రహృద
మాలను అద్భుత సన్నివేశాలతో ఆనందింపజేసే అమూల్యమైన యీ
నాటకములు చదివి ఆనందించండి.

కాళహస్తియమ్మారావు అండ్ సన్స్

గుంటూరుతండ్రి బుక్ డిపో, రాజమహేంద్రవరము.

రాజా హిందీ తెలుగు బాలశిక్షా

రాజా హిందీ తెలుగు బాలశిక్షా

కర్త: కం. సత్యనారాయణమూర్తిగారు హిందీలో విభాగవ.

"... .. మన ఎన్నట్టి పభ్య
అంతా ఆమోదించగానే మన బాటి
యభావ హిందీలోనే కార్యక్రమ
మంశా కొనసాగించటానికి తగు
వీర్యాటుచేయ సిద్ధంగా ఉన్నాను"

పండిట్ నెహ్రూజీ

"... .. నా ఉపన్యాసం విస
టానికి హిందీలో వచ్చేరు గాన నా
భావను అర్థంచేసుకొనుటకు హిందీ
చేర్చినారా? ఇంకనూ విజ్ఞాతా
నను ఉపయోగించుట లజ్జాకరం"

మహాత్మా గాంధీజీ

మన మహానాయకులు చెప్పుతుంటే మీరింతా ఆలస్యం
ఎందుకుచేస్తారు? నూతనమైన పద్ధతిలో హిందీ లిపిలో అది
త్వరగా ప్రాథమిక, హిందీపరిజ్ఞానం సంపాదించగలరు. వేరుగా
ఉపధ్యాయుడు అక్కరలేదు. తెల్లని కాగితం, చక్కని పింట్లు,
వెల అర్థరూపాయి. ముందు డబ్బు పంపినవారికే వంపబడును.

ప్రతిపాదం { కాలహస్తి తమారావు అండ్ సన్స్,
పంపత్తూరు, ధర్మబుడి, రాజమండ్రి

